

eylem

Muvaffak Şeref

Demokrasi ve Devrim Konusunda

Hilmi Özgen

İmalât Sanayii'nin Durumu

Şükran Kurdakul

Birinci Mecliste Anayasa Çalışmaları

Nebil Varuy

Halkçılık Beyannamesi

Bertrand Russell

Dinin Uygarlığa Yardımı Oldu mu?

Çev.: Dr. Fahrettin Yakal

Salvatore Quasimodo

İnsan ve Şiir

Çev. : Egemen Berköz

Ceyhun Atuf Kansu

Ayvalı Yolu

— Şiir —

eylem

ONBEŞGÜNLÜK DÜŞÜN VE EYLEM
DERGİSİ

SAYI : 33 CİLT: 3

1 Mayıs 1966

Sahibi :
ŞÜKRAN KURDAKUL

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
NURER UĞURLU

Bu Sayıyı Hazırlayan
ŞÜKRAN KURDAKUL

Sayısı 125 kuruştur.
Altı aylık abonesi 10 lira. Yıllık
abonesi 20 lira. Havaleler, Şükran
Kurdakul - Ankara caddesi 45/22
adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar iade
edilmez

İlan Koşulları :

Tam sahife çift renk: 1250 TL.
Tam sahife tek renk: 1000 TL.

Basıldığı yer :
Halk Matbaası - İstanbul

Kapak baskısı :
Yaşar Matbaası

DEMOKRASİ ve DEVRİM KONUSUNDA

LIEBKNECHT'İN OYUNU

MUVAFFAK ŞEREF

Atilâ Tokatlı'nın geçen Eylem'de yayımlanan "Engels'e göre demokrasi ve devrim" başlıklı yazısı bize W. Liebknecht'in 1895'te Engels'e oynadığı bir oyunu hatırlattı. "Biçimsel demokrasi" mi, "tepeden inme devrim" mi? meselesini ortaya atan yazar, Marx'ın "Fransa'da sınıf mücadeleleri" üzerindeki incelemelerine Engels tarafından 1895'te yazılmış girişten bazı metinler aktararak :

"İşte Engels'in "demokrasi tuzağı" ve "tepeden inme devrim" hakkındaki düşünceleri... Amacımız, bu konudaki belli başlı kaynaklardan birini konuşturarak, açılmasını dilediğimiz tartışma ortamı için ortak ve sağlam (olduğuna inandığımız) bir temel teklif etmekten ibarettir."

diyor. "Biçimsel demokrasi" mi, "tepeden inme devrim" mi? gibi önceden şartlanmış soyut alternatiflerle Türkiye'nin somut meseleleri çözümlenip çözülebilir mi? Engels'in, genel hareket kanunlarına değil, Bismarck Almanya'sının bir dönemindeki somut ve özel duruma ilişkin düşünceleri, Tokatlı'nın açılmasını dilediği tartışma için ortak ve sağlam bir temel olabilir mi? Bunlar da ayrı meseleler ya, burada sadece Liebknecht'in Engels'e oynadığı oyundan söz açacağız. Engels'in bu konudaki mektupları, değerli çevirileriyle kısa sürede dilimize birçok eser kazandıran yazarın gözünden kaçmış olacak.

Engels, Tokatlı'nın bir kısım parçalarını aktardığı 6 mart 1895 tarihli girişini, Alman sosyal demokrasisinin merkez organı olan Vorwaert'te yayımlanması için, Londra'dan gazetenin başyazarı Wilhelm Liebknecht'e gönderir. Bir de görür ki, yazısı içinden bazı parçalar çıkarılarak yayımlanmış ,devrimci düşünceleri böylelikle Liebknecht'in işine yarar revizyoncu düşünceler haline konulmuş. Marx'ın damadı ve Fransa'da markxizmin en parlak mümessillerinden olan Paul Lafargue'a yolladığı 3 nisan 1895 tarihli mektupta Engels bu konuda şöyle der :

BİR

"X... (Liebknecht) bana kötü bir şaka yapmakta sakınca görmedi. Marx'ın 1848 - 1850 Fransa'sı üzerindeki makalelerine yazdığım girişten, bir süredenberi ,özellikle Berlin'de (sosyalizme karşı) istisnai kanunlar hazırlandığı bu sırada öne sürmekten hoşlandığı her hal ve şartta barışçıl ve direnmeyi kötüleyen bir taktiğin savunulmasına yararlı gördüğü ne varsa çıkarıp almış. Oysa ben böylesi bir taktiği yalnızca bugünkü Almanya için, hem de ciddi sınırlamalarla övütmekteyim. Fransa'da, Belçika'da, İtalya ve Avusturya'da, bütünüyle alınırsa, bu taktik izlenemez. ve hattâ Almanya'da dahi böyle bir taktik yarın bile uygulanamaz hale gelebilir."

Engels, aynı konuda Kautsky'ye yolladığı 1 nisan 1895 tarihli mektupta daha da öfkeli dir :

"Vorwaert'te, girişimden, haberim olmaksızın ve beni her ne pahasına olursa olsun sünepe bir legalite hayranıymış gibi gösterecek şekilde tertiplenmiş parçalar aktarıldığını bugün hayretle gördüm. Bu utanç verici izlenimin silinmesi için, girişin Neue Zeit'te (Alman sosyal demokrasisinin teorik organı) kesinti yapılmaksızın yayımlanmasını bundan ötürü daha da çok istiyorum. Liebknecht'e ve, kimler olursa olsun, ona görüşümü tahrif fırsatını verenlere bu konudaki düşüncemi apaçık söyleyeceğim."

Ne var ki, Neue Zeitde, daha eksiksiz bir metin yayımlamakla birlikte, girişin tam metnini vermekten kaçınmıştır. Alman sosyal demokratları tam metni hiçbir zaman yayımlamadılar. Üstelik, başrevizyoncu Edouard Bernstein, 1889'da yayımladığı "Sosyalizmin öncülleri ve sosyal demokrasinin görevleri" adlı kitabında Neue Zeit'te "siyasî vasiyetname" gibi yayımlanmış olan eksik metni büsbütün oportünist bir yoruma uğratarak, Engels'in devrimci geçmişini inkâr ettiğini iddiaya kalkışmaktan utanç duymamıştır (1).

Tokatlı'nın tanımıyla, Türkiye'de "gerekleri yerine getirilmeyen demokrasi" anlamına gelen "biçimsel demokrasi" mi, "tepeden inme devrim" mi? bu soyut iki uçtan birine taraftar olanlar bulunabilir. Sosyalistler ,harekete zarar vermedikçe, bireysel eğilimlerle ilgilen-

mezler. Ama, F. Engels gibi bilimsel sosyalizmin iki kurucusundan birinin, Liebknecht'lerin, Bernstein'lerin yaptığı gibi, 55 yıllık devrimci geçmişini son nefesinde inkâr etmiş gibi gösterilmeye kalkışılması umursamazlıkla karşılanamaz.

Yakından tanıdığımız Atilla Tokatlı'nın, kötü niyete dayanmadığına kani olduğumuz yazısına açıklık vererek, Engels hakkında yarattığı yanlış izlenimi kendi eliyle silmek olgunluğunu göstereceğine inanıyoruz. "Gerekleri yerine getirilmeyen demokrasi" mi, "tepeden inme devrim" mi, yoksa bir başka yol mu? açılmasını dilediği tartışma da zaten o şartla tutarlı ve olumlu bir sonuca varabilir.

- (1) Karl Marx, Les luttes de classes en France, Editions Sosyal, Paris 1946, p. 8, dip notu.

OKURLARIMIZA

EYLEM'i on beş günde bir yayımlarken karşılaştığımız güçlükler bizi yeniden aylık olarak çıkmaya zorlamıştır. 34. sayımız haziran başında -eskisi gibi- 64 sahife olarak yayımlanacak ve 250 kuruşa satılacaktır. Abonelerimizin durumlarında bir değişiklik yapılmamıştır. Bu sayının gecikmesinden ötürü özür dileriz.

YURDUMUZDA İMALÂT SANAYİİNİN DURUMU

Hilmi ÖZGEN

Ulusal Ekonomimizde önemli bir yer işgal eden imalât sanayii üzerinde istatistik rakamlarına dayanarak bazı araştırmalarda bulunduğumuz zaman görmekteyiz ki, yurdumuzda sanayi alanındaki faaliyetler çok dağınık olup prodüktivite ve rantabilite oranları da o nispette düşüktür .

1 — KATMA DEĞER ORANLARI :

1962 yılı istatistiklerine nazaran bu yıl içinde 10 işçiden fazla adam çalıştıran 3.795 özel sektör iş yeriyle 230 kamu işletmesinin üretim toplamı 17 milyar lira olup bu değerdeki malları üretmek için sarfedilen enerji ve ilkel maddeler toplamı 10 milyar 399 milyon liraya ulaşmaktadır. Bu iki rakam arasındaki 6 milyar 800 milyon liralık fark katma değeri teşkil etmekte olup katma değer in üretim toplamına nispeti % 40 oranına ulaşmaktadır.

Yani yurdumuzda imalât sanayiinde üretilen 100 değer in 60'ı ilkel madde ve enerji olarak sarfedilmekte ve 40 katma değer elde edilmektedir. Toplam kıymetler üzerinden yapılan bu mukayeseyi kamu sektörü ve özel sektör olarak ayrı hesap edecek olursak, kamu sektöründe katma değer oranı % 49 olduğu halde özel sektörde bu oran ancak % 32'dir. Bu neden böyledir? Devlet sektöründe ilkel maddelerle enerji sarfiyatının çok israfli olduğu iddia edildiği halde, devlet sektörü neden daha rantabl çalışmaktadır?

Bunun iki sebebi olabilir:

a) Ya özel sektör iş yerleri çok dağınık ve småi tesisler çok iptidai olduğu için ekonomik rantabilite leri düşüktür.

b) Veya özel sektör tarafından istatistik sorularına verilen cevaplarda enerji ve ilkel maddeler sarfiyatı yüksek gösterilerek masraflar çoğaltılmakta ve Maliyeye bildirilen net gelirlerle bir ahenk sağlanmaktadır.

Her iki durum da özel sektör için iyi bir not teşkil etmemekte olup tarafsız bir gözlemcinin varacağı netice, ya rantabl çalışmayan özel

sektör iş yerlerinin kamulaştırılması veya Devletten vergi kaçırarak iş adamlarının cezalandırılması lâzımgeldiği şeklinde olacaktır.

2 — NET GELİR ORANLARI :

Keza özel sektörün elde ettiği üretim toplamına nazaran sağladığı net gelirler oranı da çok düşük olup toplamı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir :

İş kolu	Net gelir toplamı	Üretim toplamı	Net gelir oranı
	1.000 TL.	1.000 TL.	%
Mensucat Sanayii	125.806	6.030.000	2
Kâğıt Sanayii	8.218	436.000	1,8
Kauçuk Sanayii	18.821	288.000	6
Madenî Eşya Sanayii	96.096	1.340.000	7
Elektrik makineleri	31.499	361.000	8,7
Ecza ve kimyevi maddeler sanayii	45.319	1.415.000	3

1962 yılına ait istatistik yayınlarından çıkarılan bu cetvele tekrar göz atılınca anlaşılacağı gibi :

a) Mensucat sanayii ile kimya ve ilaç sanayiindeki % 2 ve % 3 net gelir oranları inanılmayacak kadar düşük olup, mensucat sanayii'nin çok az kârlarla çalıştığı Birleşik Amerika Devletlerinde bile bu oran % 8 nispetinin üstündedir. Keza yerli ilaç ve kimya sanayiine son yıllarda büyük bir rağbet gösterilmekte olup 1964 yılı kalkınma programında bile bu sanayi kolu için 240 milyon liralık özel sektör yatırımı ön görülmüştür.

Bu durumda iddia edebiliriz ki, mensucat ve kimya sanayiindeki net gelir oranları gerçek duruma uygun olmayıp bazı muhasebe yanlışlıkları yüzünden net gelirleri düşük gösterilmekte ve Hazine'den geniş miktarda vergi kaçırılmaktadır. Netekim madenî eşya ve makine sanayiinde net gelirlerin yüksek olması bu kollarda faturasız satışların güç olmasından ve net gelirlerin gizlenmemesinden ileri gelmektedir.

b) Keza vergi istatistiklerinin incelenmesiyle anlaşılabacağı üzere mensucat sanayii kolunda 1962 yılında 500 talihsiz iş adamı 10 milyon lira zarar göstermiş olup adam başına yılda 20.000 liralık zarar payı düşen bu sanayi kolu için 1964 yılı kalkınma programında öngörülen 100 milyon liralık özel sektör yatırımlarını hayretle karşılamaktayız.

Ya bu zararlar gerçek değildir veya Devlet Plânlama Teşkilâtı hakikate uymayan tahminler üzerine yatırım programları düzenlemektedir. Esasen bu çelişme imalât sanayiinin toplam gelirleri üzerinde de göze çarpmakta olup yılda 692 milyon liralık net gelir sağladıklarını bildiren sanayicilerimizin 1964 yılı kalkınma programında gösterildiği üzere 1 milyar 374 milyon liralık yatırım yapmalarını beklemek biraz fazla iyimserlik olmaktadır.

3 — İŞÇİ YEVMİYELERİ :

Son yıllarda özel sektör işyerlerindeki işçilere ödenen yevmiyelerin kamu sektörüne nazaran daha yüksek olduğu iddiası ilgililerce ileri sürülmektedir.

Halbuki 1962 yılı resmi istatistik rakamlarına nazaran özel sektör işyerlerinde çalışan 196.248 işçiye bir yıl içinde 1 milyar 75 milyon lira işçilik ücreti ödendiği halde kamu sektöründe çalışan 128.000 işçiye 1 milyar 2 milyon lira ödenmiştir. Yılda adam başına düşen yevmiyeler ortalaması özel sektörde 5.480 lira olduğu halde Devlette % 41 fazlasıyla 7.850 liradır.

Binaenaleyh Devlet, işçinin hakkını özel sektöre nazaran çok daha iyi bir şekilde korumakta olup 3.795 işyeri sahibinin bir yılda elde ettikleri 3 milyar liralık katma değerden 196.000 işçiye ancak 1 milyar lira yevmiye ödemiş olmaları da üzerinde ayrıca durulmaya değer bir konu teşkil etmektedir.

Türk toplumunun dengeli bir düzen içinde yaşamasını sağlayacak biricik tılsımın Sosyal Adalet ilkelerinin gerçekleşmesine bağlı olduğunu tekrarlayarak sözlerimizi bitirelim.

BİRİNCİ MECLİS'DE İLK ANAYASA ÇALIŞMALARI

Şükran KURDAKUL

Şimdi 46 yıl önce oluşan bir tarihin gerçeklerine eğilerek onları toplumbilimin değer yargıları önünde gün ışığına çıkarmak bile güç geliyor insana. Bir de bu tarihi yaratan adamların arasında bulunmayı göze alış cesaretini düşününüz. 46 yıl sonra, bu cesaret karşısında duyduğumuz saygıyı sözcüklerle ifade etmeye çalışmak yetersizdir artık.

Anlamalı olan, açıldığı günlerde “kasa mevcudu” sadece 1200 lira olan bir meclisin kendine güvenini yaratan etkenlerin büyüklüğüdür.

Kuramlarla insanların, mücadele koşulları içinde kimi zaman birbirleriyle özel bir yarışması vardır. Kimi zaman, insanlar etken durumları ile aşır giderler kuramları, Mücadele koşulları içinde yeni kuramlardan haber aldıkları ve onları iyi değerlendirdikleri için bir sıçrama yaratacaklardır artık. Kasa mevcudu 1200 lira olan bir meclis Türkiye’de kuram alanındaki bir yeniliğin, bir aşamanın da ilk habercisi olmuştur.

Hâlâ tarihimizin en sağlam köşelerinde bulduğumuz bir kuşak nasıl mücadelelerden sonra yarattı bu meclisi. Anıları bilekorkutur insanı. Savunma Bakanı, Başbakan, Genel Kurmay Başkanı olacak insanların “tebdil kıyafet” Anadoluya geçişlerindeki göze alış düşünebiliyor muyuz bugün? Gerçekten bağımsız yaşamayı seçmek ,ya da ölmek arasında verilmiş bir kararla tanımlanabilir bu. Zaten işbirlikçi bir iktidarın çöküntüsünden sonra asker ve sivil bağımsız yaşamak isteyen nice insan bu kararı verdiğini göstermemiş, kurduğu reddi ilhak cemiyetleri ile yabancıları da, yabancılarla ortak iktidarlara da tanımanın mücadele alanındaki ilk birleşmelerini yaratmamış mıdır?

Bu birleşmelerin, bu başkaldırmaların tabii sonucudur Birinci Meclis. Ama, “Mustafa Kemal, Samsun’a çıktı. Mustafa Kemal Ordudan istifa etti.. Erzurum Kongresi toplandı.. Büyük Millet Meclisi açıldı.” gibi, şimdi bizim için bir bilgi olan davranışların yaratıldığı ortamı anlamak, bu ortamı yaratma çabasındaki insanların kavga ve irade gücünü, etkenliğini unutmamak şartına bağlıdır.

Birinci Meclis, nihayet Osmanlı okullarında öğrenim gören ve toplumsal sınıfları gereği tutucu olan — ve siyasal terbiyeyi İttihat

ve Terakki gibi bir partinin çalışmalarından alan — temsilcilerin çoğunlukta bulunduğu bir meclistir. Üyeler, daha ilk toplantılarda, kendi görev ve yetkileri konusunda kuşkularını ve çekingen düşüncelerini gizlememekte, meclisin bağımsız bir devletin ilk resmî örgütü olmasından korkmaktadırlar.

414 milletvekili seçildiği halde meclise katılmıyan üyelerin durumları üzerine tartışmalar temmuz - ağustos aylarına kadar sürmüştür. Mevcut 380 üyeye yükseldiği zaman (22 ağustos 1920'de 365'ti. - Neşet Halil Atay. İstanbul Dergisi, sayı:46.) milletvekillerinin seçimden önceki meslek durumları şöyledir: (1).

115	Memur, emekli
61	Sarıklı Hoca
51	Kumandan, subay
46	Çiftçi
36	Tüccar
15	Doktor
10	Aşiret reisi, ağa
8	Şeyh
6	Gazeteci

Üyeler arasında İstanbul Mebusan Meclisinde görev alanlar bulunduğu gibi, bu meclise girmedikleri halde İttihat ve Terakki Partisinin aktif organlarında çalışan eski particiler de vardır.

Daha meclis açılmadan, özellikle hocalar grubu Mustafa Kemal'in kişiliğinde, bağımsız meclis düşüncesine karşı tavır alarak eski ittihatçılarla aynı paralelde bulunmak eğilimleri gösteriyorlardı. Hareketleri, kendi deyimleriyle "makamı hilâfeti islâmiye" ye karşı bir tavır almamak amacına dayandığı için meclisin görev ve yetkileri konusunda boşluklar yarattığı gibi, kuşkular doğmasına ön oluyordu .

Mustafa Kemal, daha Meclis Başkanlığına seçilmeden önce -23 nisan 1920 günü- söylediği nutukta, esas teşkilât kurallarını şöyle açıkladı :

1 — Anadoluda geçici kaydı ile dahi olsa bir hükümet reisi tanı-

(1) Damat Arıkoğlu, Hâtıralarım "Şevket Süreyya Aydemir'in Tek Adam" adlı kitabından.

mak veya bir padişah kaymakamı ihdas etmek hiç bir surette caiz değildir.

2 — Olağanüstü yetki kaydı ile ve seçmenlerin sayısı çoğaltılarak milletvekili seçimi tarzından farklı bir seçim yapılmış ve meclisin memleketin yönetim ve savunmasını fiilen üzerine almak görev ve yetkisi teşekkül etmiştir.

3 — Millet bu seçime katılmakla meclisin mevcudiyet meşruiyet ve sorumluluğu esaslarını kabul etmiş, millî irade mecliste toplanmıştır. Artık meclisin üzerinde bir kuvvet yoktur.

4 — Şimdi mecliste toplanan bu millî iradeye dayanan -tabii şekli de hükümet olan- bir kuvvetin meclis adına işleri yönetmesi lâzımdır.

5 — Hükümetin meclis tarafından kendi üyeleri arasından seçilecek ve vekil adını alacak bir icra heyeti olacak ve bu vekiller ayrı ayrı ve müştereken meclise karşı sorumlu olacaklardır. Teşri selâhiyeti ve icra kudreti Büyük Millet Meclisi'nindir.

Atatürk'ün yasama ve yürütme yetkilerini kapsayan önermesi alkışlarla tasvip gördüğü halde sadece altı gün sonra, Adliye Encümeni'nin hazırladığı "Men'i Müskirat Kanunu" gerekçesinde :

"Millet Meclisinin fevkalâde hâdiselerden ötürü doğduğu" belirtilerek, "geçerli kanunların tâdili veya bunlara yenilerinin eklenmesi konusunda açık bir çekimserlik beyan ediliyordu.

Mustafa Kemal'in belirttiği gibi millet seçime katılmakla, meclisin varlığını, geçerliğini ve sorumlunu paylaştığı halde, milletvekillerinin bağımsız bir devlet olmak düşüncesünü bir türlü göze alamamalarının çeşitli nedenleri arasında hilâfet makamına duyulan saygı kadar, bu makam karşısında duyulan korku vardı. Büyük Millet Meclisinin açılışından 20 gün sonra, 13 mayıs 1920'de İstanbul'da Peyam-ı Sabah gazetesi (Başyazarı M. Ali Kemal olan gazete) Kürt Mustafa Divanı'nın idam kararlarını yayımlıyor, 24 mayıs'da padişahın onayı Damat Ferid hükümetince il'lere gönderiliyordu.

Bağımsızlığı seçmek, ya da ölmek arasında karar veren insanlar için kararlarının dayanacağı tek bir güç kalmıştı artık: cesaret... Bu cesareti kişiliklerinde ayrı ayrı yaratmak zorunda olanlar Birinci Meclisi bağımsız bir devletin ilk örgütü haline getirirken kendi yapısındaki çelişkilere de karşı koydu.

Daha, Ankara dolaylarına kadar yaklaşan isyanları bile bastıra-

cak silâhlı bir gücü yoktu Meclisin. Mustafa Kemal'in karargâhı çevresinde geceler boyu silâh sesleri duyuluyor. Yozgat'da patlak veren bir isyanın bastırılması için -haziran 1920 - Çerkez Etem kuvvetlerinin Batı cephesinden nakli gerekiyordu. Büyük Millet Meclisi'nin Batı'da ve Doğu'da karşılanması da henüz kuşku içinde bir karşılanıştı. Batı ve Doğu dünyası varlığımızı kabul etmek için bir zaman, bir başarı, bir "rüştünü ispat" şartı koyuyor gibiydi. Örneğin, Sovyetler Birliğinde toplanan Enternasyonal, Türkiye'den "Büyük Millet Meclisi Hükümeti..." diye değil. Mustafa Kemal, Çerkez Etem ve arkadaşları diye bahsediyor, Ankara temsilcileri kadar, Almanya yolu ile Rusya'ya kaçan eski Harbiye Nâzırı Enver Paşayla da gizli - açık ilişkiler kuruyordu.

Mustafa Kemal bu olaylar kargaşasında, "önce meclis, sonra Meclisin Silâhlı Ordusu" sloganı ile Meclisin kendi varlığını kabul etmesinin yollarını gösterdi. Ne varki, Çerkez Etem'in 3 - 4 bin kişilik topluluğuna aşırı bağlılık gösterilerinde bulunanlar bu topluluğun da Türk ulusunun gücünden bir parça olduğunu düşünmediler. Yunanlılar Bursa'yı işgal (8 temmuz 1920) edince mecliste koparılmak istenen fırtınanın temellerinde Osmanlı ahlâkı yatıyordu.

YENİ DEVLET, YENİ ANAYASA

Kurtuluşu çetelerden bekliyen zihniyet, "Bu iş, ordu işi değil.." düşünüşüne genellik kazandırmaya uğraşarak, ordunun karşısına Çerkez Etem'in ağırlığını koymaya uğraşırken, Meclis içinde de siyasal güç olarak Mustafa Kemal'in karşısında belirmeye çalışıyordu.

Anafartalar savunusunun Komutanı :

"Tarihte yarılmamış ve yarılmıyacak cephe yoktur. Cepheler delinebilir. Buna karşı tedbir, delinen kısmı derhal kapatmaktan ibarettir."

diye direndiği günlerde Yunan taarruzu çete kuvvetlerini de aşır büyük gelişmeler göstermiş (22 Haziran 1920), Balıkesir (30 Haziran), Karacabey (2 Temmuz), Tekirdağ (20 Temmuz) Yunan kuvvetlerinin eline geçmişti.

Bu ortam içinde bile meclis içi kargaşa yaratarak Mustafa Kemal'in kişiliğini vurmak isteyenler Türkiye'nin geleceğini vurduklarının farkında olmuyorlardı.

"Şu malûm bir hakikattir ki, şer'i ahkâm, (dine bağlı hükümler) bütün fennin fevkindedir. Fenne hâkimdir. Tababet fennin de fevkindedir.." diyenler, Aklımıza uymayalım. Meclis islâm meclisidir." diye devlet yönetimini hiç anlamıyanlar karşısında modern devlet anlayışı belki de tek savunucusunu Mustafa Kemal'in kişiliğinde buldu. Sonradan açıkladığı gibi :

"Hakikat, Osmanlı saltanatının ve Hilâfetinin munkariz ve mülga olduğunu düşünerek yeni bir devlet kurmaktan ibaretti."

Bu hakikatı gün ışığına çıkarmak için öncü Mustafa Kemal'in önünde bir yol vardı açık olan: yeni devlet yani yeni anayasa.

1920 koşulları içinde bağımsız bir devlet kurarak, halkının varolma savaşını nasıl kazanacaktı Türkiye?

Mustafa Kemal'in politik düşünce ve eyleme açılışının daha kurmay okulu öğrencisiyken başladığını, 1908 hareketinden önce İttihat ve Terakki'ye katıldığını biliyoruz. Uzun süren gizli, meşrutiyet mücadelesi döneminde bütün çözüm yollarını sadece iktidara geçmekle bulacağını sanan politikacıları daha o zaman memleket gerçeklerinin uzağında görüyordu Mustafa Kemal.

Aynı politikacıların iktidara geçmesinden sonra, Alman sermayesine bütün kapılar açılarak, Alman müşavirlerinin devlet yönetimine hâkim olması ile başlayan işbirliğinin ordunun yönetimine kadar uzanması karşısındaki tepkilerini ortaya koymaktan çekinmedi hiç. Bu işbirliğinin yurt sorunlarında etki alanını alabildiğine genişletmesinin politik eşdeğerini bulduğu için İttihat ve Terakki yöneticilerinin karşısında oldu. Demek ki, Batı kapitalizminin açık pazarı halini alan bir ülkede bağımsızlığın temel koşullarının yitirildiğini dünya savaşından önce görerek, değer ölçülerini bu yönde geliştiren bir insan için şimdi başkanı bulunduğu meclise getireceği anayasa tasarısının niteliğini elbette ki gene bu değer ölçüleri tayin edecekti.

Nitekim, yeni Türkiye devletinin kuruluş ilkelerini getiren programının maksat ve meslek bölümündeki felsefe Türk düşünce evrimine büyük katkısı olan bir yeni görüşten hareket ediyordu: yenilik, emperyalizmin, batı kapitalizminin geçirdiği bir dönüşüm olduğu gerçeğini görmektir. Yenilik, Mustafa Kemal programında "memleketi kapitalizmin zulmünden kurtarmak" amacının açıkça belirtilmesi ve bu amaca bir yasa değeri kazandırılmak istenmesiydi.

1 — Türkiye Büyük Millet Meclisi millî hudutları içinde hayat temini ve istiklâl ve Hilâfet ve saltanat makamına kurtarılması ahdi-le teşekkül etmiştir.

2 — Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti hayat ve istiklâlini kurtarmağı yegâne maksat ve gaye bildiği, halkı emperyalizm ve kapitalizm tahakkümü ve zulmünden kurtararak idare ve hâkimiyetinin hakiki sahibi kılmakla gayesine ulaşacağı inancındadır.

3 — Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı müdafaa ve dış düşmanlarla işbirliği yapıp milleti aldatmaya ve bozmaya çalışan iç hainlerin cezalandırılması için orduyu güçlendirmeyi ve bunu millet istiklâlinin şartı bilmeyi vecibe addeder.

4 — Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, halkının maruz bulunduğu sefalet nedenlerini ortadan kaldırmak, saadet ve refah sebep vasıtalarını temin etmeyi esas umde ve bundan ötürü toprak, Maarif, Adliye, Maliye ve İktisat bütün toplumsal meselelerde asrın gereklerine ve halkın hakiki ihtiyacına göre gereken yenilik ve kuruluşları yaratmayı başlıca görev sayar. Ancak; Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti gaye ve maksatlarını temin için bütün çalışma ve icraatlarında millet ve memleketin maruz bulunduğu fiilî tecavüzat ve fesatlaştırmaya karşı milletin birlik ve beraberliğini bozmaktan ve savunma ve savaşma kuvvet ve kudretinin zayıflatılmasından ehemmiyetle kaçınır. Siyasî, içtimai umdelerini milletin ruhundan almağa önem veren Büyük Millet Meclisi hükümeti bu umdelerin uygulanmasında milletin eğilim ve gerçek ihtiyacını göz önünde tutar.

Mustafa Kemal'in programı, Meclisin 18 Eylül 1920 birleşiminde okunduğu zaman eleştiri için kürsüye çıkan kimi milletvekili "bolşevizm cereyanından fazla müteessir olduğunu" belirtti; kimileri de "dini ahkâmın ihmal edildiğinden" yakındılar. Çoğunluk da teşkilât programının Meclisin malı olması gerektiğini ileri sürerek özel bir encümen kurulmasını istedi. Ve sonuç çoğunluğun istemine uygun oldu. Fakat, yapısı neydi bu çoğunluğun?

Daha önce, meslek, gruplarına göre de sayılarını gördüğümüz Birinci meclis üyelerinin bir bölümünü sınıfsal yapı bakımından şöyle tophyalım:

61 sarıklı hoca + 8 Şeyh + 10 Aşiret reisi, ağa + 36 Tüccar + 46 Çiftçi. Bu çoğunluğun Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden önce Osmanlı iktidarı ile siyasal ve ekonomik ilişkiler yönünden çelişik bir felsefesi olduğu düşünülemez elbet. Toprağın dağılışı, vergi sistemi, eğitim, dine bağlı kurumlar ve hukuk anlayışı bakımından bir yenileşme istemeleri de düşünülemez. Osmanlı devletinin varlığını sağlayan güçlerin biraz da kendisidir bu çoğunluk.

Ne var ki, savaştan sonra iktidarın içine düştüğü çıkmazı benimsememiş, onu ve kendisini bu çıkmazdan kurtarmak amacı ile ortaya çıkmıştır. “Şimdilik” maddi gücünü yitiren sarayın manevî gücünü temsil eden kurumların değiştirilmesi düşüncesi karşısında, bu düşünceleri taşıyan yenilikçilere elbette ki, Osmanlı felsefesinin baktığı açılardan bakacaktır.

“Rica ederim, yalnız Türklük namını istimal etmiyelim. Çünkü Türklük namına buraya toplanmadık. Rica ederim, yalnız Türkler değil, Müslümanlar demek kâfidir. Hepimiz Hilâfete mensubuz.” (6 Mayıs 1920) ya da,

“Payitaht İstanbul’da kalacaktır. Orası Darülhalifedir; Müslümanların gözündeki tütüyor. Sultan Hamit kadar olsun orada siyaset takip edemiyoruz.” 31 Ocak 1921.

Meclisin havasında böyle sesler vardır ve eleştiriyi yürüten bu seslerdir.

Seçilen özel Encümen 18 Ekim 1920 de, hazırladığı Anayasa lâyihasında Mustafa Kemal programının ilk dört maddesini anayasaya almadığını şu “mazbata” ile belirtti :

“İcra heyeti tarafından Büyük Millet Meclisine takdim edilip özel surette seçilip kurulan encümeninize tevdi edilen halkçılık programı enine boyuna tetkik ve mütalâa edildi.

Başlangıçta, bunun Büyük Millet Meclisinin programı olarak tetkikiyle içtimai bütün maddelere dair Meclisin görüşünü kapsayan bir bütün şeklinde yayımlanması ve ilân edilmesi bundaki (programdaki) esasları fiil sahasına koyacak kanunların da birer birer kabul ve uygulanması düşünülmüş ise de sonradan vazgeçilmiştir.

Encümenimizce halk ve memleketi sefalet ve zulümden kurtaracak madde ve hükümlerin vaad edilmesinden ise birer birer uygulanmasını daha uygun bulmuştur. Maksat ve meslek başlığı altındaki dört

madde ruhunun ancak beyanname şeklinde yazılması ve yayımlanması uygun görülmüş ve o maddeler bu hâle çevrilmiştir.”

Böylece, uzun tartışmalardan sonra 21 Ocak 1921 de Anayasa tasarısı kabul edildiği zaman Mustafa Kemal programının ilk dört maddesi bir beyanname olarak yayımlanmış ve Anayasaya alınmamıştır.

Özellikle sarıklıların çağdaş devlet kurma çabalarının karşısında durum almaları Birinci Meclis kendini yenileme kararı verinceye kadar sürdü. Ordunun, cephede kazandığı sürekli başarılarla güçlenen devrimci kadro, “Türklük namına biz buraya toplanmadık..” diyebilen bir zihneyete de karşı koymayı başardı. Atatürk, tek başına bile kalsa ülkücü vatanseverin toplumu değiştirecek güçte olduğunu Meclisteki aksidevrinciler karşısında da gösterdi. Osmanlı kalmak isteyenler Kurtuluş Savaşının Türk ulusu olma istemini tanımadıkça uzaklaştılar amaçtan. Yeni Türkiye’ye muhalefet, Mustafa Kemale muhalefet biçiminde ortaya konmaya çalışıldı; kurtuluş amacına karşı eğilim taşıyanları bile içinde besler duruma düştü. Mustafa Kemal’ in Meclis’te yaptığı şu konuşma tarihimizin unutulmaz derslerinden biri olarak bugün de aynı değeri taşımaktadır:

“Meclis-i Âlinize gayet acı bir hakikatı söylemek mecburiyetindeyim. Sizin içinizde hafiye vardır. Efendiler, en gizli celselerinizde cereyan eden hayat-i millet ve memlekete müteallik en gizli noktalar ecnebilere raporla verilmiştir.” (Gürültüler kahrolsun sesleri)

Not : Belgeler, Neşet Halil Atayın Birinci Meclis zabıtlarına geniş yer verdiği “BÜYÜK MECLİS ve İNKİLÂP” adlı kitabından alınmıştır. Ankara 1933.

HALKÇILIK BEYANNAMESİ

Arkadaşımız Nebil Varuy'un "Halkçılık Beyannamesi" nin tahlilini yaptığı bu yazısı daha önce Sosyal Adalet'de yayımlanmıştır. Birinci Meclis'de ilk anayasa çalışmaları konusunun incelenmesini tamamladığı düşüncesiyle bir kez de biz yayımlıyoruz.

Nebil VARUY

"FEVKALÂDE SELÂHİYETLERE MALİK BİR MECLİS"

Atatürk 1920 de, sonradan Harp meclisi" denecek olan Birinci Büyük Millet Meclisi'ni Ankara'da toplantıya çağırıyordu:

"Devlet merkezinin de İtilâf devletlerince resmen işgali teşrii, adli ve icrai kuvvetlerden bileşen millî devlet güçlerini sarsmış ve bu durum karşısında görev yapamıyacağını hükümete resmen bildirerek "meclisi mebusan" dağılmıştır. Şuhalde Devlet Merkezinin dokunulmazlığını, milletin bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirler düşünülüp uygulamak üzere milletçe olağanüstü yetkili bir meclisin Ankara'da toplanma çağrısı ve dağılmış olan mebuslardan Ankaraya gelebileceklerin dahi bu meclise katılmaları zorunlu görülmüştür. Buna göre aşağıda yazılı direktifler uyarınca seçimlerin yapılması yurtseverliğinizden beklenir."

İkinci seçmenlerin "müntehibi sanilerin" mahalli idare heyetleri üyeleri ile birlikte seçtikleri mebuslar, İstanbul'da dağılan "meclisi mebusan" dan Ankara'ya gelenlerle birlikte 23 nisan 1920 tarihinde toplandılar.

Artık Atatürk'ün deyişiyle "Bilumum mülki ve askerî makamların ve umum milletin mercii" Türkiye Büyük Millet Meclisidir.

GIYDIĞIMIZ KEFEN. YEDİĞİMİZ ZEHİR OLSUN.

Memleket gerçekten karışık bir durumdayken toplanan Büyük Millet Meclisinde çeşitli fikir ve menfaatlerin çarpıştığı görülmektedir. Bir yandan Büyük Millet Meclisi Riyasetine yurdun dört bir yanından duygulu bağlılık telgrafları gelirken; diğer yandan "Orduda firar vukuatının çokluğu vatanının selâmet ve istiklâlini tehlikeye düşürecek bir şekil almıştır."

Birinci Meclisin güçlü kişilerinden İsmail Suphi bir yandan "Bir memlekette siyasi hâkimiyet o memlekete malik olmak için kâfi değildir, mutlaka iktisadî hâkimiyet lâzımdır" demekte; diğer yandan, cep

hede kurtuluş savaşı verilirken para ödiyerek "bedeli nakdi" ile askerlikten muaf tutulmayı savunmaktadır.

Birinci Meclis kişilerinde çoğunlukla görülen bilinçsizlik memleketin genel görünüşünde de vardır. Ama ne varki, ekonomik anlamı bulanık kalmakla birlikte, bütün memleket emperyalizme karşıdır. Gerçi emperyalizm, daha çoğu saldırgan bir ordu olarak görülmekte, nedenlere inilememektedir. Ama saldırganlara karşı Türk Milleti, milli kurtuluş savaşı vermektedir. Söz sahipleri şüphesiz muayyen tabakalardır. Bu durum meclisi teşkil eden mebusların seçim şekliinden de bellidir. Fakat bu meclis, bugünkü anlamı ile de halkı temsil etmektedir. Zira kurtuluş savaşının ruhu: emperyalizmin yenilgisi, milli kurtuluşun sağlanması "mukaddes emeldir".

YENİ ESASLARA GÖRE YENİ BİR DEVLET

Büyük Millet Meclisi Beyannamesi, siyasi tarihimize ilk defa 18 Eylül 1920 de, sonradan Halkçılık Beyannamesi diye isimlendirilecek hükümet programı olarak ortaya çıkmıştır.

Atatürk, Büyük Millet Meclisine getirdiği gerçek anlamda ilk Anayasa tasarısının dört maddesini kapsıyan halkçılık programını, vekiller heyetinin siyasi, içtimai, idari, askeri, görüşünü özetliyen ve idari teşkilât hakkında alınmış kararlarını ihtiva eden program olarak meclise takdim etmiştir.

Gerçekten Atatürk'ün "esasen kendisi" tarafından hazırlanan hükümet programı, meclise sevk edilen ilk anayasa tasarısının içinde yer alıyordu. "Yeni esaslara göre yeni bir Devlet kurmak" gayesi ancak bir Anayasa ile temin olunabilirdi. Tasarının iki yeni temel hükmü vardır: "Hâkimiyet bilâkaydû şart milletin dir. Türkiye Halk Hükümeti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur."

Meclis, kendisine bir bütün halinde getirilen program ve Anayasa tasarısı karşısında ikiye ayrılmıştı. Hükümete yakın üyeler, bunun hükümetin iktidarda iken mesleğini tayin edecek siyasi bir program olduğunu savunuyorlardı. Ve bu durumda da güven oyu söz konusu oluyordu.

Buna karşı, Dr. Tefik Rüştü'nün sözcülüğünü yaptığı genel eğilim şu merkezdedir: Bizim karşımızda bir programla çıkmış, bizden hariç, bir hükümet yoktur. Böyle bir program hükümetin değil me-

lisin olur. Meclisin malı olan bu program, bir komisyonda tetkik edilecek, çoğunluğun arzu ve eğilimini temsil edecek bir şekle girecektir.

Burada Birinci Meclisin, kendi dışında bir kuvvet tanımayan, haklarını kışkırtılıkla koruyan niteliği bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Elden kaçırılması istenmiyen sistem, Meclis Hükümeti sistemidir.

Neticede programın "hususî bir encümene" havalesi kabul edildi.

ÖZEL KOMİSYON SÖZCÜSÜ : İSMAİL SUPHİ SOYSALLI

"Arkadaşlar, biz (Halkçılık Programı) ismiyle hükümetin aşağı yukarı iki ay evvel göndermiş ve tarafımızdan teşkil edilen özel komisyonun (Esas Teşkilât Kanun tasarısı) ismi altında yüksek Meclisimize sevkettiği kanunun tasarsının, bugün müzakeresine başlıyoruz. Bu an memleketimiz tarihinde ,tarihî, idarî ve siyasî hayatımızda hiç şüphesiz fevkalâde bir andır.

Biliyorsunuz ki; bu memleketin ötedenberi bir hastalığı vardır. Bu hastalık kötü idare hastalığıdır. Memleket çökmeye başladığından beri kötü idare zaman zaman artmış ve eksilmemiştir. Bizde kötü idare hastalığı çeşitli şekillerde görünmüştür. Biliyorsunuz ki; kötü idareye çare bulmak ve devlete arız olan çökmeyi gidermek için (Gülhane hattı hümayunu) neşredilmiştir. Bugün aradan yarım asır, belki üç çeyrek asır geçtikten sonra biz bunu memleketin kötü idare hastalığına çare olacak bir devâ mahiyetinde göremiyoruz.

Gerek tanzimat devri olsun, gerek Abdülhamit devri olsun bize yalnız Avrupayı getirmek istemiştir. Fakat nasıl Avrupayı getirmiştir? Dış görünüşünü taklit ile... memurları değiştirmiştir. Taklit olarak Jandarma yapmıştır, taklit olarak şura, nafia ve saire yapmıştır. Binaenaleyh memleketin esas bünyesini tetkik ile hastalığa gerçekten ilâç vermemiştir. Tanzimatın bu memlekette eseri, asırlarca zamandan beri memleket idaresinde hüküm süren asker, ülama ve memurin sınıflarını yeni şekle sokmak oldu. Bu memurin sınıfı halk ile katiyen temas etmiyorlar. Halkın üstünde, halkı diledikleri gibi idare ediyorlardı.

Meşrutiyetin elde edilmesi dahi biliyorsunuz ki; kötü idare hastalığına çare olmamıştır. Türkiye köylüsü meşrutiyetten evvel ne ise yine o halde kalmıştır. Yine Türkiye köylüsünün başında Jandarma,

yine Türkiye köylüsünün başında bitmez tükenmez harpler, vergiler başlamış ve devam etmiştir. Türkiye köylüsü yine Balkanda, yine Karadağda yine şark cephesinde, yine Yemen'de ölmüş. ölmüş, ölmüştür. Dahilde Türk köylüsü Kürt köylüsü, genellikle bu memleketin köylüsü harap olmuştur. Jandarmanın kırbacı altında, memurun tazyiki altında, öküzünü satarak, tek nesini satarak ölmüş, ezilmiş, harap olmuş... Binaenaleyh o kadar şaşalarla ilân ettiğimiz meşrutiyet idaresinden köylü, halk hiç bir şey anlamamıştır. Sorunuz bu köylüye, sorunuz ahaliden herhangi birisine, sorunuz ki, on iki senelik meşrutiyet devrinden ne anlamıştır? Anladığı yalnız düşündüğü kahvede söylemekten ibaret bir şeydir.

Efendiler, bugün dünyanın pek az yeri vardır ki, bizim üzerinde yaşadığımız zulme u ğramış topraklar kadar harap olsun. Çine gitseniz, Japonya'ya gitseniz, Afrikaya gitseniz ancak vahşi halkların oturduğu topraklardan gayri hiç bir toprak bulamazsınız ki, bu memleket kadar küllük, harebe, baykuş yuvası olsun; nüfusumuz azalmış, yolumuz kalmamış, orman yok, servet yok insanlar sıhhatten yoksun bir hale gelmiş. Bütün bunları bir kelime ile, bir kötü idare kelimesi ile özetliyebilirsiniz.

Bundan kimi mesul edeceğiz efendiler? Bundan aydın sınıfı mesuldur, memur sınıfı mesuldür. Köylü, daima işittiğine itimat etmiyerek, itimatsızlığı kendisince asıl telâkki ederek, dur bakalım sonu ne olacak diyerek, boynunu bükmüş, cesur, dolmuş, mütevekkil beklemiştir.

Meşrutiyet devrinde dahi köylü bunu aynen böyle buldu ve bugüne kadar da böyledir, bunu itiraf etmeliyiz ki, derdin devasını bulalım.

Bugün Yüksek Mec lisiniz müdafa için toplanmış olmakla beraber, bu memleketi, bu milleti yaşatmak için en iyi esas nerede ise onu bulmağa ve gerekirse her şey ve her şey yapmağa karar vermiştir. İşte hükümetin halkçılık programı ismi altında Yüksek Mec lisinize sevk ettiği program bu fikirlerin mahsülüdür."

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN BEYANNAMESİ

Özel komisyon, "maksat ve meslek" başlığı altında "dört madde ruhunun" bir beyanname şeklinde yayınlanmasını ön görmüş ve bu şekli ile Türkiye İşçi Partisi Programının başına konan Büyük Millet

Meclisi Beyannamesi, 1920 Anayasasının başlangıç hükümleri olmuştur;

„Emperyalist Devletlerin, Devlet ve milletimizin hayatına açıkça kasdetmeleri neticesinde meşru müdafa için toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, şimdiye kadar muhtelif vesilelerle sarahaten veya zımnen ilân ettiği maksat ve meslekini bir kere daha bütün cihana arz için şu beyannameyi neşreylemeğe lüzum görmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, millî hudutları dahilinde hayat ve istiklâlini temin (...) ahdiyle teşekkül etmiştir. Binaenaleyh hayat ve istiklâlini, yegâne ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden kurtararak irade ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla gayesine vâsıl olacağı kanaatindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzlerine karşı müdafaa ve bu maksada aykırı hareket edenleri tedip azmiyle kurulmuş bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda selâhiyeti Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevî şahsiyetindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, halkın ötedenberi maruz bulunduğu sefalet sebeplerini yeni vasıtalar ve teşkilât ile kaldırarak yerine refah ve saadet getirmeyi başlıca hedef addeder. Binaenaleyh toprak, maarif, adliye, maliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer meselelerde, içtimai kardeşlik ve yardımlaşmayı hâkim kılarak, halkın ihtiyaçlarına göre yenilikler ve tesisler vücuda getirmeye çalışacaktır. Bunun için de siyasi ve içtimai umdelerini milletin ruhundan almak ve tatbikatta milletin temayülleri ve ananelerini gözetmek fikrindedir.

Binaenaleyh Türkiye Büyük Millet Meclisi, memleketin idarî, iktisadî, içtimai umum ihtiyaçlarına müteallik hükümleri peyderpey tetkik ve kanun şeklinde tatbik mevkiine koymaya başlamıştır. 21 teşrinievvel 1336 (1920)”

1920'lerin emperyalizme karşı direnişi, şüphesiz, gerçek anlamda toplumcu bir hareket değildir. Nitekim toplumcu bir hareket olmadığındandır ki, gücünü yitirmiş ve teslim olmuştur. Fakat ne var ki, toplumculuğumuzun kaynakları gene de millî kurtuluş savaşında aranır ve bulunabilir. Yeni ekonomik ve politik bir kurtuluştan bahsedildiği günümüzde bu gerçek, bir başka anlam daha kazanıyor.

DİNİN UYGARLIĞA YARDIMI OLDU MU ?

BERTRAND RUSSELL

Çev : Dr. Fahrettin Yakal

Benim din üzerine görüşüm Lucrece'inkidir. Dini, kökünü korkudan almış bir hastalık sayıyor ve insanlık için sözle tanımlanamaz musibetler kaynağı gibi görüyorum. Gene de uygarlığa bir miktar yardımı olduğunu da inkâr edemem. İlk çağlarda takvimin sağlamca yerleşmesinde vazife görmüş ve mısırlı papasların güneş ve ay tutulmalarını dikkat ve önemle incelemelerine sebep olmuştur, öyle ki bu papaslar belli bir zamanda bu gibi olayları önceden haber vermek yetenekliğini edinmişdiler. Bu iki görevi açıkça söylemeye ve gerçeklemeye hemen hazırım, ama bu söylediklerimden başkalarını da görmüyorum.

DİN NEDİR ?

Din sözcüğü günümüzde çok belirsiz bir anlamda kullanılmaktadır. Kimileri aşırı bir protestanlığın etkisi ile bu sözcüğü morâl ülküler alanında ya da evrenin mahiyeti üzerinde ciddi kişisel bir kanı bütünü göstermek için kullanmaktadırlar. Bu kullanım tarihinkine tamamille karşıdır. Din herşeyden önce sosyal bir olaydır. Kiliseler kökenlerini kişisel kuvvetli kanışları olan büyük din öğretmenlerine borçlu olabilirler, lâkin bu büyük din öğretmenleri temelleştirdikleri kiliseler üzerine bindebir, çok etkili olmuşlardır, oysa kiliseler yayıldıkları cemaatler üzerine haddinden çok fazla bir etki yapmışlardır. Batı uygarlığı üyelerini en çok ilgilendiren bir olayı ele alalım: İncillerde devşirildiği gibi İsa'nın öğretimi doğrusunu söylemek gerekirse hristiyanların ahlâkı üzerinde çok az eylemli olmuştur. Tarihsel ve sosyal bir görüş açısından hristiyanlığın en önemli niteliği İsa değildir, belki kilisedir ve eğer sosyal güç iddiası yönünden hristiyanlık üzerine bir yargı yürütmemiz gerekirse onu desteklemek için incillerin görüşüne başvurmaya lüzum yoktur. İsa mal ve mülkün yoksullara verilmesi gerektiğini, döğüşmemek, kiliseye gitmemek ve zinayı cezalandırmamak lüzumunu öğretmişti. Hangi biçimde olursa olsun bu öğre-

timi izlemek için ne katolikler ne de protestanlar canlı bir istek göstermediler. Bazı Franciscainlerin papalıktan gelen bir yoksulluk öğretisini yaymaya çabalamış oldukları doğrudur, fakat Papa onları kınadı ve öğretilerinin sapık olduğu kamuya duyuruldu. Diğer yönden bu çeşit bir metni göz önünde bulundurunuz: "Kendinizin yargılanmanızı için başkalarını yargılamayınız" ve böyle bir ilkenin sözgelimi engizisyon ve Ku Klux Klan üzerinde nasıl bir etki yaptığını kendi kendinize sorunuz.

Hristiyanlık için doğru olan bu durum aynıyla bouddhisme için de doğrudur. Bouddha tatlı dilli ve sağduyulu bir insandı, ölüm döşğinde kendisinin ölümsüzlüğüne inanmış olan çömezlerle alay ediyordu. Lâkin bouddhiste papaslar, özellikle Tibet'dekiler en yüksek derecede okumamışlıktan yana, gaddar ve merhametsiz oldular.

Kilise ile onun kurucusu arasındaki ayrılık hiç de rastgele değildir. Salt gerçeğin, bir kişinin deyişlerinin içinde var sayıldığı anda bu deyişleri yorumlayan bir takım bilirkişiler meydana çıkarlar ve bunlar sağlam ve kesin olarak bütün yerlere otururlar, çünkü gerçeğin anahtarını bunlar ellerinde tutmaktadırlar. İmtiyazlı kastların tümünün yaptıkları gibi bunlar da güçlerini kişisel yararları için kullanırlar. Bununla beraber bir başka görüş açısından daha da kötüdürler. Kesin olarak tam kemalile açığa vurulmuş, değişmez bir gerçeği meydana koymakla yükümlü olduklarına göre bunlar kaçınılmaz bir tarzda moral ve akılsal her türlü ilerlemelere düşman olurlar. Kilise Galilee'ye ve Darwin'e hasım (anaz) oldu, günümüzde de Freud'a hasımdır. Kilise en çok güçlü zamanında bilgiye karşıtlığında çok daha ileriye gitmişti. Papa büyük Gregoire bir piskoposa şöyle bir mektup yazabiliyordu: "Yüzümüz kızarmadan söz açamıyacağımız bir rapor elimize geçti, o da şu siz dostlarınıza gramer öğretiyormuşsunuz" Piskopos bu mektup üzerine uygunsuz! işinden vazgeçmek zorunluğunu duydu ve dünyanın yeniden nefes alması için rönesansı beklemek gerekli oldu. Dinin tehlikeli niteliği yalnız akıl alanında gözükmez, belki morâl plânda da gözükür. Bununla insanlığın mutluluğunu sağlamaya çok az elverişli bir ahlâk kuralını, dinin öğrettiğini söylemek istiyorum. Bir kaç sene oluyor, Alamanya'da bir plebisit düzenlenmişti, bu tündanışla kullanmaktan alıkonulmuş kiral hanedanlarının özel mülklerini benimsemekte devam edip etmiyecekleri anlaşılmak isteniyordu,

inananlar, onları bundan yoksun etmenin hristiyanlığın buyruklarına aykırı olduğunu bildirirler. Bunu herkes bilir, kiliseler cesaret edebildikleri sürece köleliğin kaldırılmasına karşı çıktılar. Günümüzde de sosyal adâleti direnerek istiyen her türlü kaynaşmayı firenlemeyi uygulamaktadır. Papa sosyalizmi herkesin önünde kınamamış mıdır?

HRİSTİYANLIK ve CİNSELLİK

Her halde katolik mezhebinin en çok kınanan karakteri onun cinsellik karşısındaki durumudur o kadar ahlâka zararlı davranış ve tabiate o kadar aykırı ki bunu anlıyabilmek için Roma İmparatorluğu'nun çöküş devresine değin çıkmak gerektir. Hristiyanlığın kadının durumunu iyileştirmiş olduğu yalandır. Kadın gerçekte çok ciddi bir moral kuralını kabullenmesinin çok önemli sayıldığı bir toplumda hoşgörülür bir vaziyetin tadını çıkaramıyacaktır. Papaslar kadını her zaman bir baştan çıkarıcı, pis isteklerin kaynağı gibi görmüşlerdir. Kilise eldeğmemişliğin iyi bir şey olduğunu ve fakat ona boyun eğmeyeceklerin evlenmelerini uygun bulacağını öğretmişti ve şimdi de öğretiyor. Ermiş Pol'ün kabaca kamuya duyurduğu gibi cehennemde yandıktan sonra evlenmek daha hayırlıdır. Evlenmeyi çözülemez yaparak ve ars amandi (sevişme sanatı) nın her çeşit bilgisini önliyerek kabul edilmiş cinselliğin biricik şeklinin çok az zevk ve pek çok ıstırapı gerektirmesi için kilise elinden geleni ardına koymadı. Doğum kontrolüne karşılığı da aynı sebebe bağlı bulunmaktadır: eğer bitkinlikten ölene kadar her sene bir çocuğu olursa kadının karı-koca yaşayışından zevk alamıyacağı önceden sezilebilir, doğum kontrolü yıldıırılsın öyle ise.

Hristiyanlık ahlâkına bağlı olan günah kavramı da çok fenalığı dokunanlardan biridir, zira o insanların haklı ve hatta soylu saydıkları sadist davranışları için bir çıkış kapısı sağlar. Örneğin sifiliz problemini alalım. Gerekli koruyucu tedbirler alınacak olursa bir bulaşma tehlikesinin önemsiz bir hale getirilebileceği bilinmektedir. Bununla beraber hristiyanlar bu olayın bilinmesini ve dillere düşmesini istemezler, zira günahkârların cezalandırılmalarını ve cezanın eşe ve çocuklara da uzanmasını görmenin hayırlı olduğunu düşünürler. Günümüzde sifiliz sebeble dünyada binlerce çocuk ıstırap çekmektedir ve

eğer cezalandırmaya hristiyanların bu gülünç düşkünlüğü olmasaydı bunlar asla dünyaya gelmiyeceklerdi. Bu çeşit doktrinlerin ahlâklar üzerine nasıl mutlu etkileri olabileceğini anlıyorum.

Hristiyanca davranış insanlığın gönenci için bir tehlike yaratmaktadır. Ön yargıları olmaksızın cinsellik problemine özenle elkoyanlar bu alanda ortodoks hristiyanlarca aşırılıkta övülen bilgisizliğin, gençliğin fizik ve morâl sağlığı üzerinde uğursuz sonuçlar getirdiğini bilirler. O, çocukların büyük bir kısmının yaptıkları gibi münasebetsiz konuşmalardan öğretimini aktaran kişilerin, cinsel problemleri incitici ve gülünç saymalarını isteklendirmektedir. Genel olarak bilginin arzu edilemez bir şey olduğunun savunulacağını sanmıyorum, hangi yaşta olursa olsun bilgi, bilgisizlikten daha iyidir. Seksüel öğretime özgü durumda bilgiden yana başkalarında olduğundan çok daha güçlü kanıtlar vardır, zira bu durumda okumuş insanın sıradan bir bilgisizinden çok daha akla uygun bir davranışı olacağı bellidir. Seksüel gözetme doğal bir gözetmedir, onu günah kavramı ile birleştirmek yararsızdır.

Bütün oğlan çocukları trenlerle ilgilenirler. Bu ilgilenmenin zararlı bir merak belirtisi olduğunu onlara anlattığımızı varsayalım, bir trende ya da bir garda oldukları zaman onları gözleri bağlı tuttuğumuzu varsayalım, onların önünde tren sözcüğünü günün birinde anmayı kendi kendimize yasakladığımızı varsayalım, ve onların bir yerden diğer bir yere ulaştırılmaları için kullanılan araçları akıl ermez bir tarzda gizli tuttuğumuzu varsayalım. Bunlar çocukların şömendöferlerle ilgilenmelerinden vazgeçmeleri sonucunu vermiyecektir, tersine ilgileri daha da çoğalacaktır, ancak bu, günahın cılız bir katsayısı ile illetli olacaktır. Keskin zekâlı her oğlan çocuğu bu tarzda nöras-teninin içine yuvarlanır. Cinsellik alanında açık olarak ortaya çıkan da budur. Ve cinsellik trenden daha çok ilginç olduğu için sonuçlar daha da kötü olur. Bir hristiyan cemaatından olan erişkinlerin hemen tümü gençliklerinde cinsellik eğitiminin tabu olmasından, yalnız bundan ötürü az ya da çok hastadırlar. Böylece kafalarına yerleştirilen günah duygusu daha sonraları onlarda merhametsizlik, budalalık ve sıkılganlığın nedeni olur. Hiç bir yönden bir çocuğu ister seksüalite alanında olsun, isterse her hangi diğer bir alanda olsun öğrenmek istediklerinden uzak tutmayı emreden akla uygun hiç bir sebep

yoktur ve biz bu düşüncelerin uygulanmasından önce sağlam bir topluluğu asla elde edemiyeceğiz. Bunların ilkokuldan başlayarak gerçekleşmesi gerekecekti, ama devletlerin eğitim politikasının kontrol gücü kiliselerde kaldığı sürece mümkün olmıyan bir durum.

Hristiyan temel öğretilerinin ona uyanlarda pek seyrek bir morâl çöküntü varsaydığı belli olmaktadır. Dünyanın hem iyi hem de tümgüçlü bir tanrı tarafından yaratıldığı bize söylenilmektedir. Lâkin dünyanın yaradılışından önce kapsayacağı tüm dertleri, tüm ıstırapları o tahmin etmişti. Öyle ise tanrı sorumludur ve dünyada hüküm süren acıların sebebinin günah olduğunu iddia etmek beyhudedir. İlk önce bu doğru değildir. Nehirlerin taşmalarının, volkanların patlamalarının sebebi günah değildir. Hatta bu doğru olsaydı bile tanrı bu yüzden yine de haklı görülemez. Eğer ben adam öldüren bir deli olacağımı bildir-diğim halde bir çocuğun dünyaya gelmesine sebep olursam önceden onun bu cinayetlerinin suçları bana yüklenir. Tanrının her insanın suçlu olacağı günahlarını bildiğini varsayalım, insanı yaratmayı kararlaştırdığı zaman bu günahları alttan alta uygun görmüş olmasından yalnız bundan ötürü o sorumludur. Hristiyanlık her vakit ıstırapın günahın kefareti olduğunu inanarak söyler ve demek ki bu iyi bir şeydir. Ne sadizim, ne bayağılık! Her hangi bir hristiyandan benimle birlikte çocuk hastahanesinin bir koğuşuna, orada katlanılan ıstıraplar manzarasını göstermek için gelmesini istiyecektim ve bu çocukların ıstıraplarını hak etme derecesinde baştan çıkmış olduklarını daha hâlâ iddia edip etmediklerini öğrenmeyi çok merak ediyorum. Hislerini açığa vurmada bu kadar ileriye gitmek için kendi kendisinin her çeşit acıma duygusunu yok etmiş olması gerektir, kısaca kendisine inanılan tanrı kadar katı yürekli olmak lâzımdır. Bu bayağı dünyada her şeyin daha iyiye gittiğini onayan kişide dokunulamaz değerler eksiktir. O evrensel dertlere ve acılara her zaman mazeretler bulmak zorunda kalacaktır.

DİNE KARŞI TAKIŞMALAR

Dine karşı takışmalar iki çeşittir: Akılsal ve morâl. Akılsal, zira, her hangi bir dinin doğru olacağını düşünmeye sebep yoktur. Morâl, çünkü morâl bahaneler bu günkünden çok daha merhametsiz dav-

ranılan bir devreye kadar çıkarlar ve bu halde bilincimizin reddettiği zulümleri sürdürtmeye yönelmişlerdir.

İlkin akılsal takışmalar: Pragmatizmanın bu çağında bir dinin öğrettiklerinin doğru ya da yanlış olduğunu değil, belki onların yararlı olduklarının bilinmesinin önemli olduğunu göz önünde bulunduran bir eğilim vardır. Bununla beraber bu sonuncu problem birincinin çözümü olmaksızın çözümlenemez. Eğer hristiyan dinine inanıyorsak iyilik anlayışımız, ona inanmadığımızdaki iyilik anlayışımızdan farklı olacaktır. İşte bunun içindir ki hristiyanlara, hristiyanlık eylemleri iyi ve fakat ona inanmayanlar için fena görülebilir. Bundan başka yararına bir kanıtın varlığını bilmeye uğraşmaksızın şu ya da bu yargıyı kabul etmiye sürükleyen zihin biçimi gerçekliği araştırmaya pek az uygundur.

Bazı mertebe bir bilimsel objektiflik önemli bir niteliktir. Bazı şeylerin varlığına vazifesi dolayısıyla inanması gerektiğini düşünen bir kişide, öyle diyelim bu nitelik yoktur. Gerçekten dinin iyi olduğunu bilme meselesini dinin doğru bilme meselesini araştırmadan çözemeyiz. Hristiyanlar, muhammediler ve yahudiler için dini gerçekliğinin gerekli kıldığı en eski mesele tanrının varlığı meselesidir. Dinin henüz borusunu öttürdüğü devirlerde tanrı sözcüğünün tamamile belli bir anlamı vardı fakat akılcıların vuruşları altında sözcük gittikçe güçsüz kaldı, o derecede ki insanların tanrıya inandıklarını söyledikleri vakit bundan neyi anladıklarını bilmek zordur. Davanın yararı için Matthew Arnold'un tanımlamasını alalım: "Bizden başka iyiliğe yönelmiş bir güç yeterliği" Eğer bu yıldızın yüzeyinde yaşayan varlıkların sundukları ereklerden başka, evrende bir erek varlığına kanıtımız olup olmadığını kendi kendimize sorarsak onu daha da çok belirtisiz kılabiliriz.

Bir dini kılğılıyan kişilerin her zamanki kanıtları özetle şudur: "Biz (dostlarım ve ben) olağanüstü zekâsı ve iyiliği olan kişileriz. Bu denlü zekânın ve iyiliğin bir düş işi olmasına zor akıl erdirilebilir. Öyle ise en azından bizimkine eşit bir zekâyâ ve iyiliğe iyi birinin bizi yaratmak için bu cosmique makinayı harekete geçirmiş olması gerekli. "Lâkin kullananların buldukları bu kanıtı kesin bulmadığımızı üzümlere söylemeliyim. Evren engindir, böyle olmakla beraber eğer Eddington'a

inanmak gerekirse evrenin hiç bir yerinde insan kadar zeki yaratıklar belki de yoktur. Eğer maddenin dünyadaki tüm kitlesi düşünülecek ve bu akıllı kişilerin bedenlerini oluşturan kitle ile karşılaştırılacak olursa, bu sonuncunun ancak birincinin son derecede küçük bir oranını karşıladığı anlaşılır. Bundan dolayı atomların rasgele bir selection'undan sonra zekâ ile donanmış bir organizmayı ihtimalsel kanunların ortaya koyması açıktan açığa mümkün olmasa bile, yine de evrende bu çeşit organizmalardan küçük bir miktarın bulunması ihtimali vardır. Oysa ona evrende rastgeliyoruz. Kaldı ki bu kadar engin bir gelişmenin doruğu gibi alınsak bile yine de o kadar olağanüstü değiliz. Her ne kadar benimkilerine hiç de benzemiyen değerlerini yerinde olarak değerlendirmek için kendimi o denli yetenekli bulmuyorsam da şüphesiz bazı ilâhiyatçıların (tanrıbilimciler) benden çok daha ziyade olağanüstü olduklarının idraki içindeyim. Böyle olmakla beraber bu itiraftan sonra bile öncesizlikten beri etken, tümgüçlü bir varlığın daha iyi bazı şeyler yaratabileceğini düşünmekten de kendimi alamıyorum. Ne kadar hayâl meyâl olsa bile bu sonuç bununla birlikte geçici bir anlaşmazlıktan başka bir şey değildir. Dünya her zaman barınabilir bir durumda kalmıyacaktır, insan ırkı kaybolacaktır ve eğer kozmik süreç devamla kendi kendini haklı çıkarmak zorunda ise bunu yıldızımızın düzeyinden başka bir yerde yapması gerekecektir. Her halde az çok erken bir son başgösterecektir. Termodinamiğin ikinci kanunu bizi insanların tarihsel hikâyesinin başka yerlerde başlaması için pek az şansın olduğu bir evren çöküntüsünü düşünmeye götürmektedir. Vakti geldikçe tanrının makinayı tekrar harekete getireceğini açık açık söyleyebiliriz belki, lâkin böyle bir doğrulamayı her çeşit bilgisel kanıtlar dışarıda kalmak üzere ancak iman üzerine oturabiliriz. Eğer bilgiye güveniliyorsa evren ağır ve yavaş safhalarla onda tanıdığımızdan daha acınacak bir duruma doğru ilerlemiş olacak ve çok daha kötü safhalardan geçerek evrensel ölümün hareketsizliğine doğru kayacaktır. Eğer bu nitelendirme bir plân varlığının bir kanıtı gibi alınmak gerekirse bu plânın benim için az çekicilikte bir plân olduğunu söyleyebilirim. Bu açıklamalardan ötürü ne türlü olursa olsun bu denli müphem, saydam ve renksiz bir tanrıya inanmak için sebep görmüyorum. Eski fizikötesi kanıtları bir yana bırakıyorum, çünkü dinin savunucularının kendileri onlardan vazgeçmişlerdir.

RUH ve ÖLÜMSÜZLÜK

Hıristiyanlık tarafından bireysel ruha verilen önem hıristiyan cemaatlarının morali üzerine derin bir etki yapmıştır. Bu temelinden stoacı'larınkine yakın bir doktrindir, onlarınki gibi umutlardan yoksun cemaatlarda doğmuştur. Dengeli ve dinç bir varlığın doğal içgüdüğü iyilik yapmaya elatmaktır. Eğer o her türlü politik güçten ve olaylar üzerinde bir etki yapmada her türlü olanaktan yoksun bırakılmışsa, normal davranış yolundan dönecek ve en önemli yönün iyi davranmak olduğunu kararlaştıracaktır. İlk hıristiyanların başlarına gelen de bu oldu ve onları, ermişliğin yararlı bir eylem ile hiç bir bağlantısı olmıyan kişisel bir anlayışa götürdü, çünkü ermişlik hiç bir eylem yapamıyacak kişilerin ulaşabildikleri bir davranış olmak gerekirdi. Böylece sosyal plân üzerindeki eylemin hıristiyan moralinden dışarıda bırakılmasına kadar ileriye varıldı. Bu gün bile dine aşırı bağlı olan hıristiyanlar, zina yapan bir kişinin rüşvet alan bir politikacıdan, her ne kadar bu sonuncusu ola ki bin defa daha fazla fenalık yapsa bile, daha kötü olduğu düşüncesindedirler. Ortaçağın iyilik anlayışı devrin sanatında görüldüğü üzere soğuk, ruhsuz ve sözüm ona içli idi. Erdemce üstün insan, dünyadan el, etek çekmiş insandı. Aksiyon insanlarından biricik adı ermişe çıkanları Saint Louis gibi Türklerle savaşıırken kendi uyruklarının yaşantılarını ve varlıklarını yokeden ve beyhude harcıyanlardan oldu. Kilise maliyeti, ceza kanununda, ya da yargı gücünde reformlar yapan bir insana ermiş gibi bakmaya asla istekli görünmedi. İnsan mutluluğuna bu basit yardımlar hiç önemli değilmiş gibi manalandırılıyordu. Ermişliği kamu yararı sonucu olan bir tek takvim ereninin bulunduğunu sanmıyorum. Sosyal kişi ile öz kişi arasındaki bu ayrılışa ten ile ruh arasında gittikçe çoğalan bir ayrılma eşitlik etti ve bu durum hıristiyan fizikötesinde ve Descartes'dan üremiş olan sistemlerde yaşamaya devam etmektedir. Kaba taslak, tenin insanın sosyal ve herkesce bilinin görüşünü, oysa ruhun onun iç görünüşünü yansıttığı söylenebilir. Ruha öncelik verilerekten Hıristiyan ahlâkı tamamile bireyci oldu. Benim kanıma göre bütün bu Hıristiyanlık çağlarının kaba verimi insanın daha çok bencil olması, yaradılışında olduğundan daha fazla kendi içine kapanması olmuştur ve bu açıktır, zira insanı kendi ben'inin sınırlarından aştıracak iç-

güdüler, seksüalite, aile, vatan ve toplum içinde yaşama içgüdüleridir. Kilise cinselliği önemden düşürmek, onu rüsvay etmek için elinden geleni ardına koymadı. Aile sevgisi İsa'nın kendisi ve müritlerinin pek çoğu tarafından değerden düşürülmüştür ve vatan severlik Roma İmparatorluğunun köleleştirdiği halkların gönüllerinde yer bulamazdı. İncillerde aileye karşı yönetilen polemik gereği kadar dikkatı çekmemiş bir konudur. Kilise İsa'nın anasına karşı saygılıdır, lâkin İsa'nın kendisi bu davranışa uymaz: "Kadın seninle benim aramda ortaklaşa ne var?" Onunla konuşma tarzı işte budur. Onun oğul ile baba arasında, kız ile ana arasında, gelin ile kaynana arasında ayrılık koymak için geldiğini ve anasını, babasını kendisinden fazla sevenin ona lâayık olmadığını da söyler. Bütün bunlar iman yararına ailesel biyolojik bağların kopmasını gerektirir ve dünyada hristiyanlığın yayılması ile birlikte yobazlığın ortaya çıkmasını en fazla bu davranışta görmek zorunluğu vardır.

Bu bireycilik, en yüksek noktasına koşullara göre sonsuz bir mutluluk ya da hadsız, hesapsız bir musibet ile tanınması gerekli bireysel ruhun ölümsüzlüğü doktrini aracılığıyla ulaşmıştır. Davranış tarzının çok önemli ayrılığını gerektiren bu nedenler kimi vakit çok şaşılacak şeylerdi. Sözelimi bazı sözcükler mırıldanarak ten üzerine bir papas tarafından su serpildikten sonra hemen ölünerse tanrıdan sonsuz bir mutluluk elde edilir. Tersine eğer uzun süre erdemli bir yaşamadan sonra bir tuzak ağının bozulması sırasında söverken bir yıldırım düşmesi ile ölünecek olursa sonsuz işkenceler devşirilir. Zamanımızda bir protestanın, hatta tamamı tamamına tanrıbilim öğretilmemiş bir katoliğin buna inandığını iddia etmiyorum, lâkin çok yeni bir devreye gelinceye dek kesin olarak inanılan doktrinin bu olduğunu iddia ediyorum. İspanyollar, Meksika ve Peru'da küçük Hindlileri (yerliler) vaftiz etmeye ve arkasından da derhal kafalarını patlatmaya alışmışlardı, onlar böylece bu çocukların cennete gideceklerine inanıyorlardı. Her ne kadar zamanımızda bu kınama oybirliği ile yapılsa da hiç bir ortodoks hristiyan onların bu eylemlerini o vakit yermek için lojik bir sebep bulamıyordu. Hristiyanlarca kabul edilen şekle kişisel ölümsüzlük doktrininin sayılamaz görüş açısından ah-lâk üzerine musibetli etkileri olmuştur ve ruh ile ten arasındaki fizikötesi ayrılık felsefe üzerinde de felâketli sonuçlar doğurmuştur.

HOŞ GÖRMENİN KAYNAKLARI

Hristiyanlığın ortaya çıkması ile dünyaya yayılan ve yahudilere özel bir tanrı gerçeğinden ve Yahudi inancı iyilikten ileri gelen hoş-görmemezlilik, bu dinin çok tuhaf belirtilerinden biridir. Neden ötürü yahudilere bu yabansılığı sundular? Onu size söyleyemeyeceğim. Bunlar tutsaklık süresince yahudilerin yabancı halklar arasında kaynayıp gitmesi için girişilen teşebbüslere karşı geliştirilen bir tepkiye benziyor. Her halde yahudiler ve özellikle peygamberleri dine saygı gösterilmesine ve yalnız bir tanesi müstesna her hangi din olursa olsun ona müsaade etmenin fena olduğu düşüncesine önemle eğildiler. Batının tarihinde bu iki düşüncenin musibetli bir etkisi oldu.

Kilise Constantin'in tahta çıkmasından önce Roma İmparatorluğunda hristiyanların uğradıkları zulüm konusu üzerinde önemle durdu ve bu konuyu devamlı olarak işledi. Bununla beraber bu zulüm hem önemsizdi hem de aralıklı idi ve her şeyden ziyade politik bir nitelikte idi. Her devirde ve özellikle Constantin'in hükümdarlığından başlayarak XVII. inci yüzyılın sonuna kadar hristiyanlar Roma İmparatorlarının hiç bir zaman yapmadıkları bir tarzda diğer hristiyanlara katıyürekle zulüm ettiler. Yahudi topluluğu müstesna, hristiyanlığın ortaya çıkışınadek zulüm edici bu davranış eski dünyaca bilinmezdi. O örneğin Herodote'un kaleminden çıkmış ve ziyaret ettiği yabancı halkların arasında uygulanmakta olan törelerin büyük bir iyilikçilikle ve toleransın dokunaklı anlayışıyla çizilmiş bir tablosunda bulunmaktadır. Onu özellikle barbar bir törenin kimi vakit incittiği doğrudur, lâkin genel olarak başkalarının tanrılarını ve törelerini iyi karşılamaktadır. O Zeus'u başka bir isimle anan kişilerin sonsuz kargıma'sını (lânet) üzerlerine çekeceklerini tanıtlamak istemiyor ve her şeyden önce onların hepsinin ölüme gönderilmeleri lüzumunu duymuyor. Bu durum Hristiyanların acıklı bir ayrıcalığı oldu. Eğer bugünkü hristiyan daha az bağınaz (mutaassıp) ise bunda hristiyanlığın hiç bir payı yoktur. Bunu, özgür düşünen kuşakların rönesans-tan zamanımıza değin hristiyanları geleneksel inançlarının pek çoğundan utandırmış olmasına borçludur. Hristiyanlığın özelliğinin ılımlılık ve akılcılık olduğu hakkında modern hristiyanın açıklamasını dinlemek, bu yumuşaklığın ve akılcılığın zamanlarında bütün ortodoks

hristiyanlar tarafından zulüm görmüş insanların eğitiminden ileri geldiği gerçeğini hesaba katmamalarını görmek eğlendiricidir. Bugün hiç bir kimse dünyanın İsa'nın doğuşundan önce 4004 yılında yaratıldığına inanmıyor artık, lâkin bu konuda her türlü şüphenin tiksindirici bir suç gibi sayıldığı zamanlar henüz çok geride değil. Benim dedemin dedesi Etna'nın yamaçlarındaki lâvın yoğunluğunu gözledikten sonra dünyanın ortodoksların sandığından çok daha eski olduğu, kanısına varmış ve bu kanısını da bir kitapla bildirmişti. Bu saldırısından ötürü o kontluğun idaresi tarafından görevinden alındı ve yüksek sosyeteden kovuldu. Eğer geliri daha az olsaydı hiç şüphesiz cezası çok daha ağır olacaktı. 150 yıl önce inandıkları saçmalıklara artık inanmamaları ortodokslara bir övünç vermez. Hristiyan doktrininin ilerleyici iğdişlenmesi çok sert bir direnmeye karşın ve sadece özgür düşüncülerin eylemi ile ve onların tekrarlanan saldırıları sayesinde olmuştur.

ELİNDEKİLİK DOKTRİNİ (İRADEİCÜZİYE - LIBRE ARBİTRE)

Doğal kanunlar bakımından hristiyanların davranışı ayırıksın bir tarzda kararsız ve sallantılı idi. Bir taraftan hristiyanların büyük bir çoğunluğu için bir din konusu olan elindekilik doktrini vardı ve bu doktrin beşeri varlıkların doğal kanunlardan sıyrılmasını istiyordu. Diğer taraftan özellikle XVIII. inci ve XIX. uncu yüzyıllarda yaratıcının başlıca kanıtlarından biri olarak doğal kanununu veren yasa koyucu bir tanrı inancı vardı. Son zamanlarda elindekilğe karşı koyma, kanun koyucunun varlığına bir kanıt olarak ele alınan doğal kanunlara karşı koymadan çok daha kuvvetlidir. Materyalistler insan teni hareketlerinin mekanik olarak düzenlendiğini göstermek ya da ispatlamayı denemek için fizik kanunlarını kullanmaktadırlar, bu bakımdan onlara göre söylediklerimizle yaptığımız her çeşit duruş değişiklikleri varsayılan bir elindekilik eyleminin dışında kalır. Eğer bu böyle ise serbest sistemlerimizden geriye kalabilenler pek az değerlidirler. Bir insan bir şiir yazdığı ya da bir insan öldürdüğü vakit bu eylemin gerektirdiği ten hareketleri sadece fizik nedenlerin sonucudur. Şu halde öyle görünüyor ki bir olayda onun için bir heykel dikmek, diğer bir olayda ise onu asmak yakışıksızdır. Bazı fizikötesi sistemlerin ira-

denin serbest olacağı katkısız düşünceye ayırdıkları bir bölgeyi önceden tasarladıkları doğrudur, lâkin bu düşünce başka birine ancak dolaylı bir ten hareketi ile ulaştırılabileceğine göre özgürlük saltanatı hiç bir zaman ne ulaştırma konusu olabilecek ve ne de sosyal yaşayış üzerinde gelme noktası bulamıyacaktır.

Kendi yönünden, evrim düşüncesi onu kabul eden hristiyanlar üzerinde hatırı sayılır bir etki yaptı. Onlar diğer hayat şekilleri için ileri sürülenlere bakınca insan yararına temelinden değişik iddiaları ortaya koymanın bundan böyle mümkün olmadığını farkına vardılar. İnsanda elindekiligi korumak için fiziksel ve kimyasal kanunlar deyimleri ile canlı maddenin davranışını her türlü açıklama denemelerine karşı koymaları işte bu yüzdendir. Alt hayvanların tümünün otomat olduklarını iddia eden Descartes'in durumu özgür teologlarca artık tutulmamaktadır. Süreklilik doktrini onları bir adım daha ileriye gitmeye ve inorganik madde adı altında belirtilenin bile davranışında değişmez kanunlara bağlı olmadığını savunmaya arzu uyandırıyor. Eğer kanunun yönetimi kaldırılacak olursa aynı zamanda mûcize ihtimalini nkaldırılmış olacağı gerçeğini ihmal etmişe benziyorlar, çünkü mûcize, olayları alışıldığı gibi düzenliyen kanunlara karşı gelmiş bir eylemidir tanrının. Böyle olmakla beraber kendi durumu ile uyumlu olmıyan gösterişlerle bütün yaratıkların bir mûcize yapıtı olduğunu savunacak bir tanrıbilimcisi gözümün önüne getirebiliyorum ki, bu da bazı olaylara tanrısal araya girmenin tamamen özel bir ispatının anlamını vermekten onu esirgemiyecekti.

Doğal kanunlara karşı bu tepkinin etkisi altında hristiyan inancının savunucuları atom ile ilgili en yeni doktrinlere el atmışlardır. Bu doktrinler şimdiye kadar inanmış olduğumuz fizik kanunlarının ancak yaklaşık ve ortalama bir gerçeklik değeri taşıdıklarını gösterme eğilimindedir. Atom ölçüsünde onlar, istatistik bakımından doğru olacakların kendini göstereceklerini değişken dünyada bu kanunlar bir rol oynıyamıyacaklardır. Sanıyorum ki burada geçici bir görüş söz konusudur ve fizikçiler zamanla en küçük olayları yöneten kanunları ortaya çıkaracaklardır ve bunların geleneksel fiziktekilere göre çok önemli farklılık gösterebilecekleri kabul edilmiştir. Her ne olursa olsun mikrofizik olayları ile ilgili modern doktrinlerin pratik alana bir yansımalarının olmadığını gözüönünde tutmak uygun olur. Görülebilir

devimler ve belli bir genişliği olan her türlü devimler o kadar çok sayıda atomları harekete getirir ki ister istemez bunlar eski kanunların çerçevesine girerler. Bir şiir yazmak ya da bir cinayet işlemek için (daha önceki örneklerimize göre) oldukça önemli mürekkep ve kurşun kitlesinin yerini değiştirmek gerektir. Mürekkebi bileştiren elektronlar kendi küçük balo salonlarında serbestçe dans edebilirler ve fakat tüm balo salonu klâsik fizik kanunlara göre yer değiştirir ve işte şairimizi yalnız bu ilgilendirir. Tanrıbilimciyi ilgilendiren insanî problemler üzerinde modern doktrinlerin hiç bir etkisi yoktur.

Demek ki, elindekilik (libre arbitre) sorusu eskiden olduğu gibi kalmaktadır. Yüksek fizikötesi düzleminde ele alınan düşünceler ne olursa olsun pratikte hiç bir kimsenin ona inanmadığı iyice bellidir. Her zaman karakterin oluşturulabileceğine inanıldı, her zaman alkolün ya da afyonun davranış üzerine bazı etkileri olduğu bilindi. Elindekilik savunucusu istenirse sarhoş olmaktan kaçınılabileceğini güvenle söyler, lâkin sarhoşlukta, ayık iken olduğu kadar pürüzsüz bir tarzda, Britanya hükûmet şekli sözcüklerinin hecelenebileceği güvenle söylemez. Ve çocuklarla uğraşmış herkes onların uslu durmalarına dokunaklı öğütlerden ziyade uygun bir eğitimin daha çok yardım ettiğini bilir. Oysa elindekilik teorisinin biricik sonucu onun sağduyu verilerini mantıksal vargılarına değin izlemeyi önlemesidir. Kabaca davrandığı zaman bir insana sezgi yoluyla kötü kişi diye bakarız ve hareket tarzının önceki sebeplerden ileri gelmesi gerçeğine eğilmeyiz, bu sebepler ise oldukça uzağa geriye dönülecek olursa o kişinin doğumundan daha öteye ne kadar hayal çabası yapsak bile onun sorumlu sayılamıyacağı olaylara değin bizi sürükler.

İnsan varlığının o denli ahmakça incelendiği gibi hiç bir kimse bir otomobili incelemeyiz. Bir otomobil yürümek istemediği zaman bu pan bir gınahtan bilinmez ve: "Sen kötü bir otomobilsin, sen yola çıkmadan önce sana benzin vermiyeceğim." denmez. Tersine neyin işlemediğinin ortaya çıkarılmasına ve onun onarımına çalışılır. Bununla beraber bir insan varlığını benzer biçimde incelemeye kutsal dinimizin gerçeklerine uymaz diye bakılmaktadır, üstelik küçük çocuklar üzerinde de. Pek çok çocuğun fena alışkanlıkları vardır ki cezalar bunların sürüp gitmesini sağlar oysa ona dikkat edilmeyecek olursa şüphesiz bu alışkanlıklar kendiliklerinden ortadan kalkarlar. Pek az is-

tisnalar dışında mürebbiyelerin dayakla cezalandırmanın yararlı olduğunu bu hareket tarzı kıyginlarda (mağdur) akıl bozuklukları yatarsa da, düşünmelerini önlemiyor. Delilik beklenmiyen bir zamanda ortaya çıkarsa bu durum fena alışkanlıkların uğursuzluk getiren niteliğinin yeteri aşkın bir kanıtı gibi gösterilir, yoksa cezanın bir sonucu gibi değil (New York eyaletinin bir mahkemesi önünde bir ırza geçme olayı için yapılan bir kovuşturmadaki anıştırma (telmihi)).

Delilerin ve geri zekâlıların muayenesi sonucu, eğitim konusunda temelli reformlara sebep olmuştur. Bu gibiler hatalarından sorumlu tutulmadıklarından ötürü normal çocuklardan çok daha bilimsel bir tarzda incelenmişlerdir. Çok yakın bir tarihe değin eğer bir çocuk derslerini öğrenmeyi başarmamışsa bir pataklamana ona en uygun bir davranma olduğu düşünülmüştür. Bu görüş açısı diyelim ki eğitimciler tarafından bırakılmıştır, lâkin bu metot ceza kanununda bulunmaktadır. Cinayet eğilimleri gösteren bir insanı tutuklamanın gerektiği belli, fakat her ne kadar ahlâk yönünden sorumlu sayılmasa da ısrırmaya çalışan kuduza yakalanmış bir kişiyi de onun gibi tutuklamak lâzımdır. Vebaya tutulmuş bir kimseyi, herkesin onun kötü olmadığını bilseler de iyileşinceye dek ayırma (tecrit) nın uygulanması gerektir. Kalpazanlık yapma eğiliminde olanlar için de benzeri şeyin düşünülmesi zorunludur, lâkin bu olayda olduğu kadar diğerinde de suçluluk düşüncesinin işe karıştırılması lüzumu olmamalıdır. Her ne kadar Hristiyanlık fizikötesi ve ahlâkı düşman olsa da işte bu, sağduyunun ta kendisidir.

Bir insan grubu üzerinde bir kurumun moral etkisinin ne olduğuna karar verebilmek için bu kurumun hangi çeşit içtepiye (impulsion) uyduğunu ve bu içtepinin etkililiğini bilmemiz gerektir. Onun gün ışığına çıkması mümkündür, fakat kimi vakit o daha da gizlidir. Bir dağcılar kulübü sözgelimi serüvene yönelmiş bir içtepiyi saklı tutar. Bilginler cemiyetinin ise bilgiye çevrilidir. Kurum olduğuna göre aile, kıskançlığı ve ana-baba sevgisini kapsar. Bir futbol kulübü ya da bir siyasi parti istek yarışçılığına yöneltmiş bir içtepiyi saklı tutarlar. Fakat belli başlı iki sosyal kurum (burada devlet ve kilise söz konusudur) daha karışık psikolojik motivation'lara başvururlar. Devletin birinci amacı memleketin içinde canilere ve dışta düşmanlara karşı güvenliği sağlamaktır. Korkuya kapıldıkları zaman çocukların birbiri

üzerine sıkışmaları ve bir güven duygusu için bir erişkinin varlığını aramaları önüne geçilemez bir eğilimdir. Kilisenin çok daha karmaşık kaynakları vardır. Dinin temel kaynağının korku olduğu inkâr edilemez. Zamanımızda bile en küçük bir bozgun havasında kişiler düşüncelerini tanrıya doğru çevirirler. Savaş, salgınlar, batmalar, her şey yerlere kapanmayı isteklendirir. Bununla beraber dinin yılgınlıktan başka aldatmacaları da vardır, özellikle o kendisinin uğurlu inanışlarına çağrıda bulunur. Eğer hristiyanlık bir gerçek ise, beşer cinsi pek zavallı görünecek de olsa aşağılık kişilerden kurulmuş değildir, zira evreni yaratanın gözleri önünde yaratıkların hatırı sayılır: Tanrı insanlar iyi davrandıkları zaman hoşnut olmak zahmetine katlanır, kötü davrandıklarında da onlara gücenir. Bu da onlara verilen büyük bir erdemdir. Karıncalar arasında olası görevlerini noktası noktasına yerine getirenlerin hangileri olduğunu anlamak için bir karınca yuvasının dikkatle muayenesi düşüncesine kapılmıyacdık. Savsayıcı karıncaları bir kor ateşi üzerine fırlatarak cezalandırmayı da artık düşünmiyecektik. Eğer tanrı bunu böyle kullanıyorsa bize verdiği önemi belirtmek içindir besbelli. Aramızdaki tanrı katında beğenilenleri sonsuz ilâhî bir mutlulukla mükâfatlandırdığı zaman ne büyük bütünleyici bir şeref! Burada aşağı yukarı modern olan şu düşünce var: kozmik gelişme tamamilde doyurucu olarak değerlendirdiğimiz ereklere doğru bizi götürecektir bir biçimde tasarlanmıştır, diğer bir deyişle bize hazzı sağliyan ereklere. Evrenin bizim zevklerimiz olduğu kadar boş inançlarımızı da paylaşan bir varlığın kontrolü altında bulunduğunu düşünmek bizim için çekicidir.

ADALET DÜŞÜNCESİ

Dinin kapsamına aldığı 3. üncü içtepi de onu adalet anlayışına götürenidir. Bir çok özgür düşünürlerin bu anlayışı saygı ile söz konusu ettiklerini bilmez değilim ve bunlar dogmatik şekli altında dinin iflâs etmeye yüz tuttuğu zamanda bile onun korunması gerektiğini savunuyorlar. Bu noktada onlarla anlaşmış durumda bulunmuyorum. Adalet düşüncesinin psikolojik analizi, bana dinin kaynaklarında pek az itiraf edilebilir yüksek duyguların bulunduğunu ve aklın basın müsaâdesini vererekten onun güçlendirilmemesi gerektiğini bana açığa

vurmuş gibi görünmektedir. Haklıyı ve haksızı birlikte ele almak lâzımdır, birisi üzerinde dikkati çekmedikçe, diğeri üzerine de dikkati çekmek mümkün değildir. Şu halde pratikte haksızlık nedir? Bu insan topluluğunun tiksindiği bir çeşit davranıştır. Adalet düşüncesine bağlı diğer bir davranış, başlangıçta katıksız bir moral sistemidir. Ve böylece insan topluluğu kendisini haklı çıkarır, hoşuna gitmiyenlerden öc alır ve onları cezalandırır. Aynı zamanda topluluk tanımlama gereği haklı olduğundan eğilimini zulüm için serbest bıraktığı işte o zamanda özgü gözleri önünde kendi kendisi hakkında edinmiş bulunduğu o zavallı düşüncesini göklere çıkarır. Linç etmenin psikolojisi budur, suçluyu cezalandırmak için genellikle kullanılan gerekçeler bunun gibidir. Haklı düşüncesinin temeli demek ki zülme hakseverlik maskesi şeklinde bir gülünç kılık vererekten sadizme açık bir kapı sunmaktadır.

Lâkin denecek, haklı üzerinde yaptığımız tanımlama Yahudi peygamberlerin durumlarına büsbütün uygulanamaz. Oysa bu anlayışı uyduranların onlar olduğunu siz kendiniz söylüyorsunuz. Yahudi peygamberlerinin ağzındaki haklı anlayışı ancak onlar ve Yahvel (yahudilerin tanrısı) tarafından kabul ve uygun bulunan görüştü. Havari-lerin â'malince (astes des apotres) belli edilmiş aynı düşünce eğilimi bulunmaktadır, ki orada bir bildiri şu sözcüklerle başlamaktadır: gerçekten o, kutsal ruha ve bize uygun göründü... Tanrısının eğilim ve düşüncelerine bu çeşit kişisel inan, oysa bir kurumun temelini meydana getiremez. Bu protestanlığın bir düziye tokuşturduğu engel oldu: Bir yeni peygamber vahyinin öncellerinden daha gerçekli olduğunu iddia edebilirdi ve protestanlığın genel perspektivi içinde bu iddianın saçmalığını ispatlamak için hiç bir şey hatıra gelmiyordu. Bundan ötürü protestanlık sayısız mezheplere bölündü ve bunlar karşılıklı olarak zayıf düştüler, ve bugünden başlayarak 100 yıla değin katolikliğin, hıristiyanlık inancının biricik temsilcisi olacağını düşünmek yerinde olur. Katolik kilisesinde peygamberlerin malı olan ilhamın (esin) belirmiş yeri vardır, bununla beraber tanrısal bir esine benziyen olayların gerçekte şeytan işi olabileceği de kabul edilmiştir. Şu halde gerçek bir Leonard de Vinci ile sahtesini tanımak için bir bilirkişiyeye başvurulduğu gibi bu üleşmeyi yapmak da kiliseye düşer. Bu suretle ilhâm, şekil değiştirerek müessese olmuştur. Adalet, kilisenin kabul ettiğiidir, haksızlık ise, onun kınadığıdır.

Şu halde dinin kapsadığı üç içtepinin korku, kendini beğenmek ve öc güdüsü (kin) olduğu görülecektir. Dinin amacı belli akımlara sıkıca bağlı olmak şartıyla sanki bu eğilimlere saygılı bir hava vermek oluyor. Mademki bu eğilimler bütünü ile insanoğlunun yoksunluğunu kolaylaştırıyor, o halde din fenalığın bir utkusudur. Gerçekten din insanları bu eğilimlere kendilerini hiç bir sakınca görmezsiniz bırakmalarını emreder, oysa dinin onlara getirdiği destek olmadan insanlar bu eğilimlerini hiç değilse bir noktaya kadar kontrol edebileceklerdi.

Burada hiç şüphesiz tüm ortodoks hristiyanların ileriye sürmeyecekleri, bununla beraber gözden geçirilmesi zahmete değer bir takışma (itiraz) yer almaktadır. Öc güdüsü ve korku insan doğasının başta gelen belirtileridir, insanlık bunlardan her zaman etkilenmiştir ve her zaman etkilenecektir de. Onları daha az zararlı bir duruma getirmeleri bakımından belli kanallara doğru çevirmenin yapılabileceklerin en iyisi olduğu sanılır. Bir hristiyan tanrıbilimci, kilisece ileri sürülen bu davranışın cinsel içtepiye de uyguladığı davranışa benzemediğini söyleyebilir (yazıklanmaya değer bulduğu). Kilise evlenme sınırları içinde tutuklayarakdan şehveti zararsız bir hale koymağa girişmektedir, bundan ötürü insanlığın öc güdüsünden etkilenmesi giderilemezse bu öc güdüyü fena olanlara karşı yöneltmenin daha iyi olacağı söylenecektir ve açıkça kilisenin erdem anlayışıyla yaptığı da işte budur.

Bu çekişmeli mesele üzerine iki cevap vardır. Biri az çok üstün köründür, diğeri problemin temeline değinir. Birincisi kilisenin ileriye sürdüğü şekilde erdem anlayışı olabilirlerin en iyisi değildir, ikincisi şudur ki öc güdüsü ve korku bugünkü bilgilerimizin ve uransal (sınai) tekniğin önünde tamamiyle yaşıntıdan uzaklaştırılabilir.

Ve önce kiliseye göre erdem anlayışı sosyal alanda arzuya yaraşır değildir ve bu da bir çok sebeplerden ötürü. İlk -en önemlisi budur- aklı ve zekâyı küçümsemesinden ileri gelmektedir. Bu kusur ona incellerden miras kalmıştır. İsa, bize küçük çocukların benzeri bir hal almamızı öğütlemişti. Oysa küçük çocuklar ne diferansiyel hesaptan ne malî geçerlik ilkesinden ne de prophylaxie'nin (hastalıklardan korunma) modern metotlarından anlıyamazlar. Kiliseye göre bu bilgilerin edinilmesi görevlerimizin çerçevesi içine girmez. Kilise bilginin kendiliğinden bir günah olduğunu, her ne kadar borusunun öttüğü za-

manda bundan kendisini esirgememişse de artık savunmuyor. Bilginin edinilmesi tıpatıp söylemek gerekirse bir günah olmasa bile her halde bir tehlikeye elverişlidir, zira o bilimsel övünçten şeytan iğvası sonucunu çıkartabilir ve oradan hristiyanlık öğretisinin konuşulmasını kışkırtabilir. Örneğin iki adam alalım. Biri sıcak memleketlerin büyük bir bölgesinde sarı hummanın bütün bütüne kaybolmasını sağlanmış ve fakat bu çalışmaları sırasında bir kaç kadınla âşıkça ilintileri bulunmuş olsun, bir tembel, bir yeteneksiz olan diğeri ise, bitkinlikten ölene kadar karısına bir çocuk doğurtmuş ve çocuklarına gereği gibi bakmıyarak onlardan yarısının kolaylıkla önlenebilecek hastalıklardan ölmelerine sebep olsun, yalnız yasaklanmış âşıkça ilintilere kendisini asla kaptırmamış bulunsun. Bu durumda her iyi hristiyan bu adamlardan ikincisinin birincisinden çok daha erdemli olduğunu iddia edecektir. Bu çeşit düşünce şekli elbette boş inançlarla lekelenmiş ve kesin olarak sağduyuyu karşıttır. Günahın bir tarafa itilmesinin, olumlu bir değerden çok daha fazla önemli olduğunun düşünülmesinden beri zorunlu olarak bu tersliklere varılır ve yararlı bir yaşantısı olmak bakımından bilgiye azıcık da olsa yuh çekilir.

Korku ve öc güdüsü (kin) nün kullanılmasına karşı çok daha önemli olan ikinci takışma (itiraz) bütün bu tutkuların bundan böyle eğitimsel, ekonomik ve sosyal türden reformlar yolundan insan doğasından tamamiyle çıkarılıp atılabileceğidir. Reformlara önce eğitim ile ilgili olanlarla başlanmalıdır. Zira öc güdüsünü ve korkuyu duyan insanlar, aynı zamanda bu tutkular için bir tansıma (hayranlık) duyacaklar ve onların varlığının sürüp gitmesini arzulayacaklardır, her ne kadar bu tansıma ve bu istek Hristiyanlar cemaati olayında olduğu gibi bilinçsiz olsa bile. Korkuyu kökünden kazımaya özgü bir eğitimi uygulamak asla güç değildir. Bunun için çocuğu yalnız iyilikle karşılamak, onu ardısıra yıkıcı sonuçlar gelmeksizin önayak olabilecek bir ortama yerleştirmek ve karanlık, sıçanlar ve sosyal devrim gibi usa aykırı ürküntülerle boyun eğmiş yetişkinlerle her türlü sık görüşmelerden korumak gereklidir. Çocuk şiddetli cezaların, ağır, aşırı göz korkutmaların ve azarlamaların baskısı altında da bırakılmamalıdır. Bir çocuğu öc güdüsünden korumak bir az daha güç bir iştir. Kıskançlığı yaratan durumlardan özenle sakınılmalı ve diğerleriyle ilişkilerinde hak kavramının sözü geçirilmelidir. Bir çocuğun çevresindeki yetiş-

kinlerden hiç değilse bir kaçı tarafından kendisinin sıcak bir sevgi konusu olduğunu bilmesi lâzımdır ve yaşayışın, sağlığın tehlikeye girdiği durumlar ayrı (müstesna) onun etkinliklerine ve doğal meraklarına sistemlice karşı konulmamalıdır. Özellikle cinsel öğretimi alanında hiç bir tabu bulunmamalıdır. Yola çıkmadan başlayarak bu yalın ilkeler uygulanacak olursa çocuk gözüpek ve dostluktan esinmiş olacaktır.

Bununla beraber böyle bir öğretim ve eğitim görmüş bir yeni yetme, yetişkin çağına girerken çaresi bulunabilecek tam bir yoksunluk içinde, haksızlık ve zulüm ile dolu bir dünyada batmış bir durumda kendisini bulmuş olacaktır. Modern dünyada bulunan haksızlık, zulüm ve yoksulluk, bunlar geçmişin mirasıdır ve onların en sonraki kaynağı ekonomik türündendir, çünkü var olmak imkânlarını kendine sağlamak amacı ile geçim için kavga eskiden bir yoldu. Zamanımızda o artık kaçınılmaz değildir. Bugünkü uransal (sınaî) teknik, eğer istersek her birimize katlanılabilir varlık imkânlarını sağlamamıza elverişli davranır. Eğer savaş, salgınları ve açlığı, doğum kontrolüne yeğ tutan kilisenin siyasal sözgeçiriliği (nüfuz) karşı çıkmasa dünya halkının duraganlığı (istikrar) ını sağlamağa da imkân bulacaktık. Genel mutluluğu sağlayabilecek bilgiler bizlerin elimizdedir, onların kullanılmasına başlıca engel din öğrenimidir. Din çocuklarımızın akıl üzerine oturtulmuş bir bilgi almasını önüyor, din savaşın başta gelen sebeplerini bizim elememizi önüyor, din eski ve kan içici günah ve ceza doktrini yerine bilgisel yardımlaşma moralini bizim öğrenmemizi önüyor. İnsanlığın, altın çağın eşiğinde bulunması mümkündür, lâkin her şeyden önce kapıda nöbet bekliyen dragonun uzaklaştırılması lâzımdır ve bu dragon ise dinden başkası değildir.

İNSAN VE ŞİİR

SALVATORE QUASIMODO

Çev : EGEMEN BERKÖZ

Amerikalı ozan Macleish, en açık bireşimlerinden (kompozisyon) birinde, tüm yapıtının dayandığı şiirbilimi (poetika) açıklıyor bize. Şu dizelerinden bir sonuca varmayı deneyelim: "Şiir söylememeli, ama olmalıdır". Batı ekiniyle beslenmiş olan ozan, Plato'nun şu sözlerini anımsatıyor insana: "Şiir bir şeyi olmamaktan olmağa götüren bir güçtür."

Bir çağdaşla bir eski, şiir düşüncesini belirlemeğe çalışırken önceden varolmayan bir şeyin doğuşunu bir şiir tanımı olarak benimsemekte birleşiyorlar böylece. Macleish, sözcüklerin (ses ve nesne olarak), sözün yaratma için yeterli olmadıklarını öne sürüyor: Taşdıkları bu adı hakeden bütün ozanlarca, şimdi, duygusalcılıktan (romantizm) sonra, iyice anlaşılmış olan apaçık bir demeç. Ama, "yaratılmış" ı, "söylenmiş" ten ayırdetmek her zaman için güç olacaktır. Biz, bileklerimize ,kendi ellerimizle, insanın yer yüzünde şimdiye değin görüp tanımadığı bir köleliğin zincirlerini taktığımız sıralarda, Fransa'da, 1924'te doğan gerçeküstücülük Plato'nun sözünü ettiği güçle ruh özgürlüğünü çakırtmakta. (Yıldırılmış olan öteki özgürlüklerse gerçeküstücüleri siyasa yani yaşam alanına götürdüler.)

Birleştirici veriye karşı, böylece ,teknikle birlikte, bir kendiliğinden yazım, esin (ilham) yazımı başladı; değişik bir deyişle, kendiliğinden yazım, "denetsiz esin" den başka bir şey değildi. Esin sözcülüğüne, burada, eskilerle duygusalcıların verdikleri anlam, yani yaratmağa uygun an anlamı verilmiştir.

Ama gerçeküstücülük, ekinsel bir devim olarak, dünyayı belirleyebilir, kazanabilir, bir töre yapabilir, insanı savunabilir miydi? Eluard, Breton ve bir bölümüyle Aragon'un yapıtları kendi "gönülsüz güç" lerinin Yunan düşünürünün sözünü ettiği güç olduğuna tanıklık ediyorlar. Şunu tanımsamalıyız: diğerleri bir sayı yığınınan, kalabalıktan başka bir şey değilken, Eluard, Aragon belirlenmiş birer bireydiler, yani ozandılar ve ozandırlar. Gerçeküstücülüğün adını koyan Lautréamont ise, tersine, şiirin çoksesliliğine inanıyordu; ama, usu olan adam, adının ekin tarihi yoluyla insanların belleğine yazılması kesin-

leşince, yapıtının alçak gönüllülüğünden çıkış bulan yasaklamalarla örtülür.

Şimdi, bizde kapalı k(ermetizm) batarken öldü belki de gerçeküstücülük. Arkasından, gerçeküstücü Eluard, kendiliğinden yazımdan bir sözde-epiğe geçti. Bir ozan ancak bu denli nesnel, bu denli dönüşlü bir yol isteyebilir, seçebilirdi.

Ekinimizin bunalımıyla çakışıyor mu Eluard'ın bunalımı - Şimdilik Avrupa ekininde bir bunalımın varlığını olanakiçi saymakla ve, belki de, siyasal etkiler çevresindeki bu bulanık enlem-boylam dalgalanması, bu ayaklarını sağlam bir yere bastığını duyma durumunda insan ruhuna söz verilmiş en güçlü şeyin yitmiş ya da hiç olmazsa karşıkönmuş, aşağılanmış olacağını düşünmekle yetinelim. Ruhun bu umutsuz gelenegini parçalayan biz olmayacağız, ama yarın şiir, alay-sız, gerçekten bir "eksiklik" olacak diyorum. Çünkü anımsamak iyidir bunu, şiir anlatmağa başlayınca (ben'in o'nun yerini alması erdemli bir anlamadan, önlemden başka bir şey değildir), yerçizimi (topoğrafya) gerçek sevgisiyle duyguyu aşınca, zaman bir süreye sığınca çöküş başlar. Her çağın özdeyişlerini, herhangi bir gizemin (mistik) işkili çoğaltıcılarını düşünelim. Onların adları gelenek - görenek tarihinindir, şiir onların çağırışlarına karşı sağırdır, o bir töre yaşamını canlandırmak kanısıyla yararlı olmak isteği, o masumluk insanı başka ülkelere götürür. Şiir söylemeğe başlayınca, asla olamaz. Başka bir ulusun "sesini" alan, ona öykünen ulus ise, uygarlık alanından yavaş yavaş çekilmekten başka bir şey yapamaz, dinlenmiş olmak hakkını yitirir.

İnsan gerçeği ister şiirden, betimlemek gücünde olmadığı, içinde kendisini tanıdığı gerçeği, dünyayı belirlemesinde (yalın duygularla görülemez, bulunamaz dünya), günlerin bu kesiksiz akışında sevince ya da acıya bir anlam vermesinde, iyiyi, kötüyü, saptamasında kendisine yardım edecek düşsel ya da etken gerçeği ister; çünkü şiir insanla doğar, ve insan, kendi gerçeği içinde, daha kötü iyiden başka bir şey değildir. Acı dediğimizde, yaşamın yadsınması, en yaygın ve yıkılmış felsefelerin yarattığı ender ruh davranışını değil, her zaman herhangi bir zinciri kırmak yeteneğinde olan o gücü, gerçeğin temelindeki gücü anlıyoruz.

Şiirin ötesine mi itmek istiyoruz şimdi, uzayda ve zamanda anla-

tarak, yani "söyleyerek" bir yaşam örneğinin ya da bir gizeme ulaşmanın bütün yansımalarıyla bir töreyi belirlemek umuduyla sınırlardan çıkmak mı istiyoruz? Gerçekten, ulusuna göre değişen sesinin deyimlediği insanın duygusundan çok, belirli bir yerde, belirli bir gündeki edimleriyle, fiziksel varlığının önemli olduğuna, çünkü ancak böylece şiirin "özne" olduğuna mı inanmak istiyoruz? İnsanın yüreğini dinleme sıkıntısı artık dayanma sınırına vardıysa, yaşam sıcaklığının yerini makinaların devinimi sırasındaki sürtünmeyle doğan soğukluk aldıysa, birçok elin yarattığı zanaatçının verisi bir ekin yapan bir kaç yitik insanın yarattığından değerliyse, ozanlar "büyük veba" gibi yeryüzünden kovulunca sessizlik, çağı gelecek. Kumlar birçok uygarlığı böyle örttü.

CEYHUN ATUF KANSU

AYVALI YOLU

1 — BAĞ YOLU

Bir bağ yoludur Ankara'da
Ortaçağlı dükkâncıların geçtiği
Bin dokuz yüz yirmi, mayıs ayı
Bozkırlı o eskimez ikindi.

Saman pazarından Saraç Rıza Efendi
Heybesinde taze fırın ekmeği
Seken eşeğiyle taşlı yollardan
Gider bağ evine.

İlk işi yıkamaktır ayaklarını
Pırıl pırıl kuyu suyunda
Ve uyumaktır kuytusunda
İğde ağaçlarının.

Bir top güldür vaktin çağrısı
Ortaçağ avlusunda,
Ankara gerilmiş dururken devrimle,
Terlikleri ve fesleğenleridir düşü.

2 — KENTSOYLU HANIMLAR.

Şeyh Sait asılmıştı
Üç yıl önce...
Valensiya bir şarkıydı ozamanlar
Durmadan çalardı gramofonlar.

Devrimi gramofon sanmıştı
Kent soylu güzel hanımlar,
Dal dal güneşlikler altında
Gezerlerdi can sıkıntısından şişmanlıyarak.

Her ev bir gramofon almıştı
 Durmadan çalardı gramofonlar
 Valensiya bir şarkıydı ozamanlar
 Ve Yuvacıklı, Ovacıklı, Bağlumlu adamlar

Bir adım öte, Türkmen köylerinden
 Vurmuşlardı Doğu Anadolu kayalıklarına,
 Ortaçağı basmışlardı Palu çarşısında,
 Asılmıştı Şeyh Sait.

3 — BAĞ GEZİNTİLERİ

Ayvalı yolunda gezerlerdi
 İstanbullu güzel hanımlar
 Ah çekerek Erenköy baharına
 Yoktu Yahya Kemal Beyin denizi.

Kuytu su başında rastlaştılar
 Rıza Efendinin genç kızıyla
 Halk dili değildi dilleri
 Ne konuştular ne de selâmlaştılar.

Bir kavak uzayıp gitmişti
 Suyun özlemi kadar
 İğretiydiler ve de özlemsizdiler
 Kavağın dilinden anlamadılar.

Eskittiler kadınlıklarını
 Erkeklerini eskittiler
 Tığ gibi o güzelim erkek devrimi
 Evlere kapadılar.

4 — NE GÜZEL AKŞAMLARDI

Ne güzel akşamlardı... bozkırın fırını
 Hazırlardı yıldızlı ekmeğini
 Gökyüzü tepsisinde
 Oturup aşkla yenecek.

Yorgun argın erkekler
Dönerlerdi yaz sofrasına
Bir giysi yalın, bir kaşık kardeşçe
Bir aştı akşam, halkla yenecek.

Derdi ,ama, kent soylu hanımlar
Biz halk değiliz canımız sıkılıyor
Şu toprak fırını bozkırın
Pişirmiyor aşkımızın ekmeğini.

Çatışıyor bir yerde sözlüklerimiz
Devrim sözü, halk sözü, devrimci sözü
Sarmıyor, ısıtmıyor bizi açıkça,
Düşmanız halk gözü gibi ısıldayan yıldızlara.

5 — HALK BİR YANA... BEN BİR YANA

Saman pazarı halka kalmıştı
Çıkıkçılar yokuşunda alı güllü basmalar
Kızılcahamam köylülerine mahsus
Ala beşik, çingirak ve tuz.

Dar sokaklarında Ulucanların
Halk kalmıştı yalnız başına,
Biri boyuyordu evini gül pembe
Biri kapısını halk mavisini.

Dövüyordu bakırcılar Ankara köylerine
Yoksul kaşıkların kapkaçağını
Bir güneş duruyordu kapıda
Haymana yaylâsından.

İki Ankaraydı şimdi
Kesilmişti telgraf telleri
Ne bir haber halka,
Ne halktan bir haber!

6 — ÜVEZ AĞAÇLARI ALTINDA UYKU

Çocukluğumun kuyusundan çektim,
Yudum başımı uyudum
Yıllar sonra üvez ağaçları altında
Yalnızlığın alıç dalıydım.

Serdim bedenimi bir yeşerti gibi
Horlanmış toprağın üstüne
Bir yaban gülü yastığında
Düşündüm olan biteni.

Bir güzel uyumalı dedim ilkönce
Ve de unutmali.
Yeniden uyanmak için,
Yılların hepsi yitik.

Yaktım çalı ateşini ince duman
Yığdım bağ çırpısı geçmiş i yaktım
Bir yaz armudu gibi gelişsin dedim,
Üvez ağacının gölgesinde düşlerim.

7 — BAĞ EVİ

Kırk ikindileri aldım yanıma
Ah, hiç koklamadınız yağmur gülünü
Çantama doldurdum sevinçle
Ceplerime, saçlarıma, şapkama.

Mayıs yeşili diye bir şey var
Ben yeni görüyorum.
Öğle uykularını arıların
Güneş ablamın dokuduğu halıda.

Şurda olacaktı, yıllar önce,
Sevmediniz ki, bilesiniz.
Bir sekide bağ üzümleri
Doğanın emekçi sofrasında.

Bir bağı evi yerine şimdi
Bir gece kondunun kapısı
Ayvalı yolunun bitiminde
Kaçıp bıraktığınız yerde.

8 — HALK OTOBÜSÜ

Ayvalı yolundan tozutarak
İniyordu dopdolu.
Çocukların ellerinde kan otları, mineler
Sepetlerde, ebegümece hindiba.

Doğaya çıkıyorlardı, güneşin kapısına
Suya, ekmeğe... unuttuğumuz yola,
Bir gece kondudan bir gece konduya
Ayvalık - keklik pınarı otobüsü.

Onu orda gördüm, adı neydi?
Adını öğrenince söylerim.
Adından önce öğrendim,
Gözlerine bakmayı.

Gözleri neydi, şimdi unuttum,
Bir yaylâydı belki.
Belki bir bağ gölgesi
Sığınağında güllerin.

9 — SENEM OLA SENİN ADIN

Bir otobüste rastladım ona,
Ayvalı yolunda.
Tepelerde bir evde oturuyordu,
Dikiş dikiyor ve okuyordu.

Çalışıyordu ve seviyle yüklü gözleri
Gelmişti Sivas toprağından
Kanlı kavağından Osmanlının
Pir Sultan Abdal'ın asıldığı geceden.

Çağırdı beni evine, konukladı,
Dikiş makinası ve Orhan Kemal,
Bir bardak su verdi
Acı ,kireçli ama güzel.

Bir yanık topraktı, çatlak
Su özlemi gibi
Öptüm halk dudağından
Yıldızlı gecesinde aşkın.

10 — *BİR MAKİNALI TÜFEKTİM BEN*

Bir makinalı tüfektim ben,
İdris Efendi, Denizli
Yorgun argın, Galiçyadan
İneboluya indim bir gece.

Bir makinalı tüfektim ben,
Bütün korkulara, bütün kötülüklere
Gerçeğin barikatından
Açılmış yaylım ateş!

Yeniden çıktım İneboluya,
Osmanlı - İstanbul kaçağı,
İdris Efendi, Denizli
Künyemde, Kemalist yazılı

Bir makinalı tüfeğim ben
Halkın kayası ardında :
Delenedeğin geceleri,
Susturulana değin...

**REKLÄMINIZİ
GAZETE VE DERGİLERLE
DEĞERLENDİRİN!**

BASIN İLÄN KURUMU

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI REKLÄMLÄRİNİZ İÇİN
HİZMETİNİZDEDİR.**

Genel Müdürlük :

Cağaloğlu, Türkocağı Caddesi No. 1
İstanbul

Telefon : 27 66 00 - 27 66 01

Telgraf adresi : BASINKURUMU

(Eylem : 9 - Basın : 11672)

Baskı tarihi : 13 mayıs 1966

İstanbul - **HALK** - Basımevi

TÜRK VE DÜNYA

HİKÂYECİLERİ

KIRMIZI YAPRAKLAR — William Faulk-

ner - Çev. Ü. Tamer - 2 Lira

KORKUNUN PARMAKLARI —

Muzaffer Buyrukçu - 2 Lira

ALIN TERİ — Jack London

Çev: Selma Kurdakul - 2 Lira

(İkinci baskı hazırlanıyor)

SUSUZ YAZ — Necati Cumalı

(Tükenmiştir)

ÇAĞDAŞ ALMAN HİKÂYESİ

Antoloji — Haz: Kâmuran Sipal - 4 Lira

DİNAMİT — B. Traven

Çev: Adalet Cimcoz - 3 Lira

DÜNYADA HARP VARDI — Orhan Kemal
2 Lira

BİR DELİNİN NOTLARI — Gogol

Çev: M. Özgül - 3 Lira

ELBİSECİLER ÇARŞISI — Kâmuran Şi-
pal - 2 Lira

(Sait Faik Armağanı)

DUVAR — Jean Paul Sartre

Çev: V. Üretürk - 2 Lira

(İkinci baskı)

KARDEŞLER — James Joyce -

Çev. : Gülçin Yücel - 3 Lira.

TÜRK ve DÜNYA ŞAİRLERİ

ÇİVİ YAZISI — İlhan Berk - 2 Lira

MEMLEKET ÖZLEMİ — Langston Huges

Çev: Necati Cumalı - 2 Lira

İNGİLİZ - AMERİKAN ŞİİRİ (Antoloji)

Haz: Bilge Umar - 2 Lira

SPLEEN DE PARİS — Paris Sıkıntısı

Charles Baudelaire - Çev: Tahsin Yücel -
3 Lira

BEN SANA MECBURUM — Attilâ İlhan -
3 Lira

(İkinci baskı)

BELÂ ÇİÇEĞİ — Attilâ İlhan - 3 Lira

KAPALI MUTLULUK — Coşkun Zengin -
2 Lira

(Dünya şiirlerinden çeviriler)

YAZ DÖNEMİ — Behçet Necatigil - 2 Lira

(Türk Dil Kurumu Armağanı)

NİCE KAYGILARDAN SONRA —

Şükran Kurdakul - 2 Lira

KAVEL — Hasan Hüseyin - 2 Lira

(Yeditepe Şiir Armağanı)

TOPLUM İÇİN ŞİİRLER — Haz. Ş. Kur-
dakul - Ömür Candaş - 5 Lira

ELEŞTİRİCİ, İNCELEME

DOĞU - BATI — Melih Cevdet Anday
3 Lira

GÜNLERİN GETİRDİĞİ - GÜNLERİN
GÖTÜRDÜĞÜ — Asım Bezirci - 4 Lira

MAVİ VE KARA — Sabahattin Eyüboğlu
- 3 Lira

(Ataç Eleştiri Armağanı)

BİR AÇIDAN — Mehmet Seyda - 2 Lira
(Goethe, Stendhal, Balzac, Zola, Çekhov
üstüne incelemeler)

İNSANIN YARGILANMASI — P. Henri
Simon - Çev: P. Caporal - İ. Denker - 3 Lira
(Malraux, Sartre, Camus, Exupéry üstüne
inceleme)

ÇOK KAPILI ODA — Asım Bezirci
3 Lira

TİYATRO DİZİSİ

YANLIŞLIK — Albert Camus

Çev: Ferid Edgü - 2 Lira

(İkinci baskı)

SAYGILI YOSMA — Jean Paul Sartre

Çev: Orhan Veli anık - 2 Lira

(İkinci baskı)

GERGEDAN — E. Ionesco

Çev: Fikret Adil - 3 Lira

SİNEKLER — Jean Paul Sartre

Çev: Tahsin Yücel - 3 Lira

KOMEDİ SANATI — A. Seyler

Çev: Suat Taşer - 3 Lira

KRAL ÖLÜYOR — E. Ionesco

Çev: Fikret Adil - 2 Lira

JACK'YA DA BOYUN EĞME — E. İones-
co - Çev: İ. Denker P. Caporal - 2 Lira

DOĞRULAR — Albert Camus

Çev: Ferid Edgü - 3 Lira

ŞEYTAN ve YÜCE TANRI — Jean Paul
Sartre - Çev: Eray Canberk - 5 Lira

FİZİKÇİLER — F. Dürrenmatt

Çev: Zahide Gökberk - 3 Lira

ÇEŞİTLİ KONULAR

SİYASET ÇARKI — Jean Paul Sartre

Çev: Güzin Sayar - 3 Lira

MİLENA'YA MEKTUPLAR — Franz

Kafka - Çev: Adalet Cimcoz - 6 Lira

(Türk Dil Kurumu Armağanı)

YENİ NİMETLER — André Gide

Çev: V. Üretürk - 2 Lira

ATAÇ KİTABEVİ YAYINLARI

ROMAN

- DIRİLEN ŞEHİR** — Jules Romain
Çev: S. Eyüboğlu — 2 Lira
- DÜŞÜŞ** — Albert Camus
Çev: Ferit Edgü — 3 Lira
- BULANTI** — Jean Paul Sartre
Çev: Selâhattin Hilav — 6 Lira
(İkinci Baskı)
- MÜTHİŞ ÇOCUKLAR** — Jean Cocteau
Çev: V. Üretürk — 2 Lira
- HAYDARI KAMPI** — Themis Kornaros
Çev: Nevzat Hatko — 5 Lira
- KALPAKLILAR** — Samim Kocagöz
DOLUDİZGİN — Samim Kocagöz
Her cilt 7,5 Lira
- ÖLEN ADAM** — D. H. Lawrence
Çev: Bilge Karasu — 2 Lira
(Türk Dil Kurumu Armağanı)
- KURTLAR SOFRASI** — Attila İlhan
2 Cilt. Her cilt 7,5 Lira
- ALEKSİ ZORBA** — N. Kazancakis
Çev: Ahmet Angın — 7,5 Lira
- DÄVA** — Franz Kafka
Çev: Kâmurân Şipal — 7,5 Lira
- ARSLAN ASKER ŞVAYK** — J. Hašek
Çev: Ayşegül Günkut — 6 Lira
- BİR KARIŞ TORRAK** — Samim Kocagöz
5 Lira
(Resimleyen: İ. Balaban)
- KATILA KATILA GÜLEN KALİMKOS**
K. Kandaş — 3 Lira
- DEĞİŞİM** — Franz Kafka - 3 Lira
- YERALTINDA YAŞAYAN ADAM** —
Richard Wright - 3 Lira
- IVAN DENİSSOVIÇ'İN BİR GÜNÜ** —
A. Soljnitşin - Çev.: Niyazi Dalyancı - 4 Lira
- SAAT ALTIDA GEL** — Celâlettin Çetin
4 Lira

FELSEFE KİTAPLARI — DENEMELER

- FELSEFE TARİHİ SÖZLÜĞÜ**
Hatemi Senih — 2 Lira
- SISYPHE EFSANESİ** — Albert Camus
Çev: T. Yücel — 4 Lira
- VOLTAIRE** — A. Cresson
Çev: Suat Erginer — 2 Lira
- TERSİ VE YÜZÜ** — Albert Camus
Çev: T. Yücel — 3 Lira
- PSİKANALİZ AÇISINDAN EDEBİYAT** —
Freud Jung Adler
Çev: Selâhattin Hilav — 3 Lira
- RÜYA YORUM METODU** — Freud
Çev: Ayşegül Günkut — 2 Lira
- VAROLUŞÇUNUN BUNALIMI** — Bertrand
Russell — Çev: Türkân Araz — 2 Lira
- VAROLUŞÇULUK - MATERYALİZM VE
DEVİRİM** — Jean Paul Sartre
Çev: Emin Türk Eliçin — 3 Lira
(İkinci baskı)
- DENEMELER** — Bertrand Russell — Çev:
Çev: Türkân Araz — 3 Lira
- TRAGEDYA'nın DOĞUŞU** —
F. Nietzsche — Çev: İ. Zeki Eyüpoğlu —
4 Lira
- TOPLUM BİLİM DİZİSİ**
- YAHUDİLİK SORUNU** — Jean Paul Sartre
Çev: E. T. Eliçin — 3 Lira
- İNSANLIĞIN GELECEĞİ** — Bertrand Russell
Çev: Memduh Balaban — 2 Lira
- TAŞ ÇATLASA** — Yaşar Kemal — 3 Lira
- İKTİSADİ BUHRAN VE MONOPOLLER** —
Derliyen: Şerif Hulûsi — 4 Lira
- EKONOMİ POLİTİK** — Oskar Lange
Çev. Muvaffak Şeref — 4 Lira
- KÜBA ve KÜBA PLANLAMASI** — Charles
Bettelheim — Çev. Şerif Hulûsi — 4 Lira
- KONGO KURTULUŞ SAVAŞI**
Dr. Toruzoğlu — 3 Lira
- DÜNYA TARİHİNE BAKIŞLAR** —
Pandit Nehru - 4 Lira
- OSKAR LANGE** —
Ekonomi Politik - 2. 4 Lira

- 1 — Yayınlarımızdan satış fiyatları ile 60 liralık kitap sipariş eden okurlar EYLEM'e bir yıllık, 30 liralık kitap sipariş eden okurlar altı aylık abone kaydedilir. Posta ücretleri tarafımızdan ödenerek, kitaplar taahhütlü olarak gönderilir. **ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETLERİN POSTALANMASI GEREKİR.**
- 2 — Abone indiriminden yararlanmak istemiyen okurlara 15 liradan yukarı siparişlerine % 20 indirim yapılır. **ÖDEMELİ SİPARİŞ KABUL EDİLMEZ. KİTAP ADLARI İLE BİRLİKTE ÜCRETİN POSTALANMASI GEREKİR.**